

V Ljubljani, dne 15. vinotoka 1896.

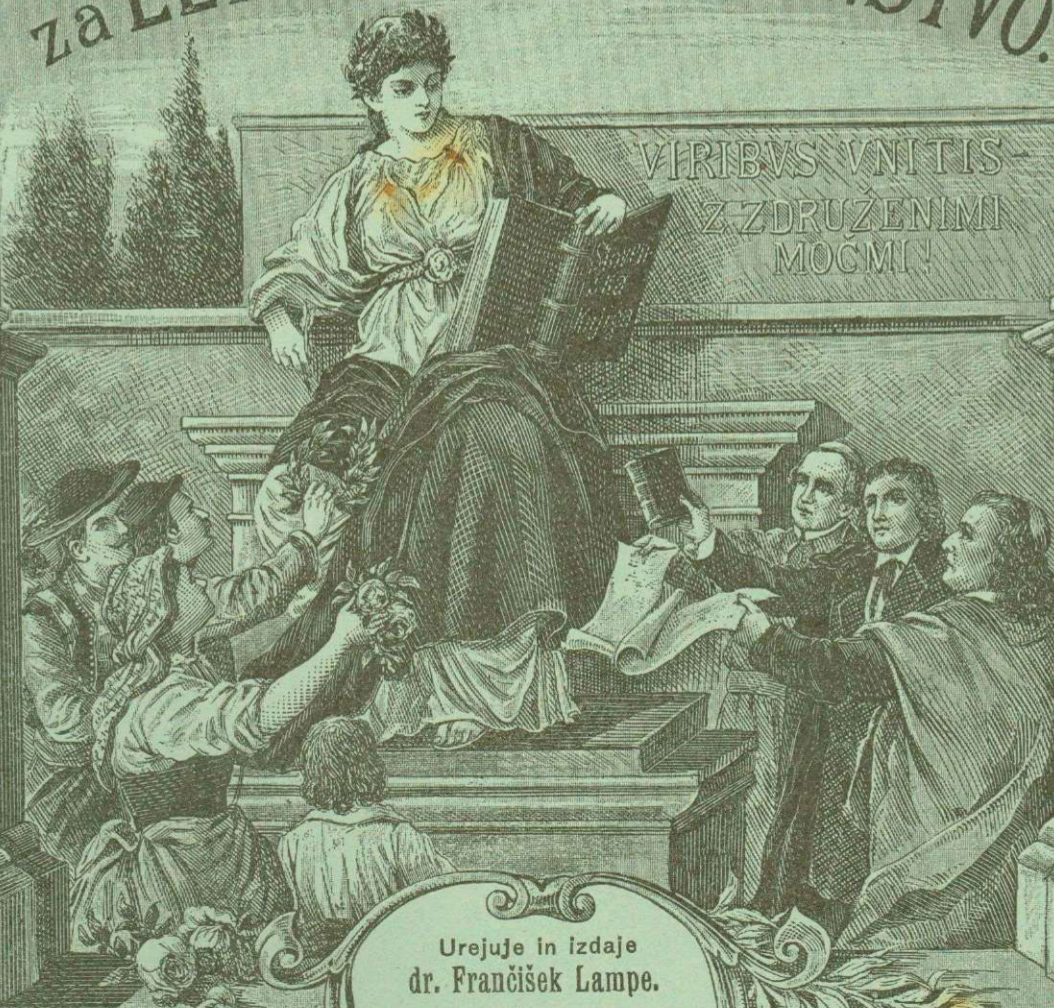
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
20.

VERBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOCMI!

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.

Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 20. zvezka.

	Stran
1. Triglav. Zložil <i>F. S. Finžgar</i> . VIII. Nepremišljena beseda. — IX. Nevihta	609
2. Na Gorenjskem. Zložil <i>E. Gangl</i> . 7. Pomlad na planinah. — 8. Dolinska roža	613
3. Za pravdo in srcé. (Tragedija v petih dejanjih iz časa kmetiških uporov l. 1573.) Spisal <i>Anton Medved</i> . IV. dejanje	614
4. Prve hiše. (Povest.) Spisal <i>J. Štrukelj</i> . (Dalje.)	622
5. Obljuba. Spisal <i>A. S.</i>	628
6. Ob stoletnici Riharjevega rojstva. Spisal <i>J. Levičnik</i> . (Dalje.)	629
7. Ptuj. (Krajepisno-zgodovinska črtica.) Spisal <i>o. H. Šalamun</i> . (Dalje.)	632
8. K Jordanu in Mrtvem morju. Spisal <i>dr. Fr. Sedej</i>	636
9. Književnost	639
Slovansko jezikoslovje. <i>Archiv für slavische Philologie</i> . — <i>Sonder- Abdruck: Archiv für slav. Philologie</i> . — <i>Glagolica v Selcih</i> . (Konec.)	
Na platnicah: <i>Socijalni pomenki</i> . (Dalje.)	

Slike.

1. Matijče, dovški lovec. (Ilustracija.) Risal <i>M. Zarnik</i>	609
2. „Podrl ga puh je strele.“ (Ilustracija k str. 612.) Risal <i>M. Zarnik</i>	611
3. Lisica v škripcih	617
4. Glavni trg v Ptuj	625
5. Glavni oltar v mestni župni cerkvi v Ptuj. (Z imenitnimi stoli.)	633
6. Cerkev sv. Ožbalda v Ptuj	633
7. K Jordanu in Mrtvem morju. (Glava spisa „K Jordanu in Mrtvem morju.“)	636
8. Pripravljeni na pot. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvem morju.“)	637
9. Oljska gora v jutranjem mraku. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvem morju.“)	638

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Matijče, dovški lovec. (Risal M. Zarnik.)

Triglav.

(Zložil F. S. Finžgar.)

(Dalje.)

VIII. Nepremišljena beseda.

Pod znano skalo na zelenem mahu
 Sanjavo brdka Mina je sedela.
 Na ustnih rožnih je igral smehljaj;
 Oko na gore zrlo je ognjeno
 In koprnenje se je bralo v njem.
 Kaj gledalo je deklice oko,
 Po kom je koprnela mlada duša? — —
 V srca neskončne globočine zreti
 Zamore On, ki je srcé ustvaril;
 Človeku pa srce je večna tajnost.
 Če pečat jeden srcu razdrobiš,
 Srce devetkrat z nova se zaklene,
 Da zdí srca neskončna se globina,
 Kot Stvarnik je srca neskončen sam!

Zamišljeno dekle predrami glas,
 Ki ni neznan bil Rupnikovi Mini.
 Pred njo je stal Matijče — dovški lovec.
 Kako igral ji je nedolžen smeh!
 Kako srce igralo je veselja,
 Ko stopal je Matijče drugikrat,
 Prišedši z lova, v Rupnikovo kočó!
 Srce ji tudi danes trepetá,

A ni trepet, ki ga veselje vzbuja,
 Srce le v strahu nam tako utripa.
 Nedolžen smeh na ustih se ne ziblje,
 Oko nemirno često k tlom pogleda,
 Rdečica lice kakor tok zaliva,
 Očita vest dekletu nezvestobo.
 Matijče ni opazil nje zadrege,
 Ker hotel je ovreči Mihov govor
 In sebi dokazati, da le sèn
 Vse bilo je, kar trdi Miha.
 Prisedel je na mahovo polico,
 Z dežele Mini pravil je pozdrave,
 Govoril ji je o bogati žetvi,
 Po Mihi vprašal, kam je gnal živino,
 In kam je Otmar šel lovit metuljev.
 Pa Mina ni ga zvesto poslušala,
 In mrzlo mu je večkrat odvrnila,
 Da dovški lovec čutil je ostrino,
 Ki bila je v besedi taki skrita.
 In s u m , ki kot pošast je spremljal lovca,
 Ko se domov sinoči z gôr je vračal,
 Ki ležal mu kot môra je na srcu,
 Ni zbežal, ko je Mino zrl Matijče,

Govoril ji prijazno — stari znanec.
 Le bolj objel mu je srce nesrečno,
 Še bolj se v strahu je topila duša.
 Nastal je molk — med znanci redek gost.
 Ljubeča srca le tedaj molčé,
 Ko sreča svetla jim zaprè besedo,
 Da duška ni za to v izrazu mrtvem,
 Kar biva skrito v srca zlatem hramu.
 In bil je molk, ki tesno je objel
 Dve mladi srca, ki sta se ljubili —
 Ljubili nekda v tistem srečnem času,
 Ko te skrivnosti sami nista znali.

Če potok mirno žuborí po pesku,
 Napaja cvetje z biserno vodico,
 Da vse dehté in vonjajo po medu.
 Če potok pa razdraži huda ura,
 Tedaj ni mar mu zaroda cvetic:
 Penèč divja v koritu skalovitem,
 Razbrzdan meče čez bregé valove,
 In cvet za cvetom val požira besen,
 V puščavo izpreminja cvetni log.
 Potoku je podoben srca vir.
 Dokler pretaka mirno se valovje,
 In uma solnce mu prijazno sveti,
 Krepostij vrlih cvetje v njem živi.
 Ko strasti pa oblak zakrije um,
 Zdivja valovje srčno v besen tok,
 V puščavo preobrazi srčno gredo.

In táko strast zažgali v srcu Mini
 Žareči ptujčevih očij so bliski.

Ker pripeti pogosto se v življenju,
 Da mož odjenja trmoglaví ženi,
 Zato Matijče se je klonil Mini.
 Prijazno je pretrgal pusti molk:

„Saj, Mina, vendar ni ostalo skrito,
 Kako sem rad zahajal v vašo kočó!
 Pomagal sem ti vselej drage volje,
 Nikdar ti nisem rekel žal besede.
 Glej, ti pa danes žališ me poredno,
 Kot bi prijatelja ne bila več?“

„Saj nisem nikdar te vabila v kočó,
 Plačala strežbo vselej sem zvestó,
 Nikoli nisem rekla ti: prijatelj!
 Ničesar torej ne dolgujem tebi —

Ničesar tudi nečem več od lovca,
 Da bi prevzetno potlej mi očital,
 Kako si stregel Rupnikovi Mini.“

„Prehitro, Mina, govoriš, in kri
 Po tebi vrè — na licih se pozna.
 Ni sodba prava, ki srce jo sodi,
 Kipeče, kakor gorski hudournik!“

„Kaj nisem govorila ti resnice?“

„Besede, Mina, tvoje me bolé;
 Nikoli nisem mislil te žaliti
 In žalil tudi te ne bom v prihodnje.
 Zato ne bode v Rupnikovi kočí
 Nikdar več dovški lovec sitni gost!“

In dvignil se je, kot se dvigne sokol,
 V ovinkih spè pod višnjevo nebo.
 Ni zdrsnila ni enkrat lovca noga,
 Na palico se ni oprl nikoli,
 Ozrl se ni nazaj v dolino lepo,
 Dokler ni stal zasopel vrhu gore.
 Na Cmiru sédel je Matijče čmeren,
 Pogled strmél mu je v dolino ozko,
 Po kateri Bistrica šumi vesela;
 Stoji o njenem viru kočá znana,
 Kjer mnogo je preživel srečnih ur.
 Sirota on — kot steblo osamelo,
 V dolini tej pozabljal je nesreče,
 Ki zgodaj mu je ranila srce.
 Preprosta srca so ljubila lovca —
 Ljubezen prava pa najbolje vé,
 Kako se zdravi ranjeno srcé. —
 A danes? Glej, srce najljubše lovca,
 Ki bridek mu spomin je osladilo,
 Zaprlo se je danes zanj na veke —
 Zaprlo hkrati pot v dolino tiho.
 In solza je v oko priplula lovca,
 Kot biser potočila se po licu
 In z lica kanila na sivo skalo.
 Če trda skala bi čutiti mogla,
 Povedala bi, da slovo je grenko.
 Obrisal je Matijče, solz nevajen,
 Z rokavom sled duševne bolečine.

V dolini čula pa je brdka Mina,
 Kako na Cmiru nekdo je zavriskal.
 Pa ni bil to odmev vesele duše,
 Tako v slovo vojak nevesti uka.

IX. Nevihta.

Ležala teža težka je kot svinec
 Na srcih mladih, ki sta se ločili.
 Nobeno ni se veselilo zmage,
 Nesrečno vsako bilo je neskončno.

Dekle, v ponosu smelem govoreč,
 Besedo nepremišljeno je reklo.
 V besedi ne prenagli se nikdar,
 Ker izrečena ni več prazna stvar!

„Podrl ga puh je strele.“ (Ilustracija k str. 612. — Risal M. Zarnik.)

Srce človeško večkrat nam odklene,
Podere mrznje stare mrzle stene.
Besede nepremišljene ostrina
Nalije večkrat v dušo nam pelina
In ž njim zgrení življenje ti veselo,
Upogne moč mladeniško za delo.

Ležala teža težka je kot svinec
Po gorah vseh, ki jim Triglav kraljuje.
Nebo zagrinjal je žalobni plašč
Oblakov težkih, ki leteli so
Čez gôre kot gavranov črnih jate.
Če dvigne jastreb, bistrovida ptica,
Za skalo se, kjer v gnezdu mlade čuva,
Potihne spev brezskrbni drobnih ptičev,
Zavetje skrito si poišče vsak
In trepetaje čaka varne ure.
Tako v zavetje pred nevihto črno
Bežala sta boječ žival in človek.

Otvezal Miha je po tamarjih
Govedo ter zapiral v varne staje
Teleta, ovce in rogate koze;
Potem pokropil je s Štefanjo vodo
Na križem celo Rupnikovo stajo,
Goreče vmes pa prosil Vedrnikov,
Da točo odvrnil bi in strelo.
Iz koč se razlil je ljubek vonj.
Boganico je Mina zažigala,
Lepo je dišal suhi oljčni les.
Višnjevi dimčki so puhteli k nebu,
Puhtela ž njimi je molitev vroča
Iz srca deklice pred srce božje.
A ni prosila Rupnikova Mina,
Da točo bi odvrnil Bog in strelo,
Prosilo je srcé v skrivnostnem strahu
Za onega, ki v gorah je brez strehe,
Za kôga — Mina vedela ni sama:
Matijče v gorah je in lepi Otmar.
Srce nesrečno v dvomu je medlelo,
Zato je za oba molila Mina.

Za Vratí in po strmih trentske gorah
Zabučal je mogočni groma glas,
Kot bi srce Triglava vzdihnilo.
Oblake je prekrižal prvi blisk.
Po lahko piš zavel je v mirno listje.
Gorjé, kdor biva v gorah ob nevihti!
Pogum upade srčnemu plezalcu,
Ki vriskal je poprej na strmem robu,
Da tiho skrije se v otlino skalno.

Molcé premišlja tam resnico staro:
Neskončen si, o Bog, in človek — nič.

Tako Matijče tudi je premišljaj,
Ko skrit pod skalo je vedril po gorah.
A danes? Niso mar oline lovca,
Ne sliši groma, vetra mu ni mar.
Oko ne dvigne k nebu se nikoli,
Da zrlo bi ognjenih bliskov švig.
Naprej, naprej v goré ga nese noga.
Dereze mu hrstijo v gorskemrodu,
In iskre palica v kremenu kreše.
Po stezi varni noga mu ne stopa.
Kaj dovški lovec méni se za steze?
Polica ozka, koder divji kozel
Okretno vodi ob prepadu čedo,
Matijčetu je cesta dosti varna.
Naprej, naprej, on mora od doline,
Kjer mu razvnel je nekdo mirno kri,
Da v srcu vihra besnejše razsaja,
Kot strela in vihar v triglavskih gorah.
Kakó prilega njemu se gromenje!
Kakó je duši všeč tema neznana,
Narava isti boj bojuje zunaj
Kot znotraj v prsah lovčevih divja. — —

Na nebu boj čimdalje bolj razsaja.
Odziva trentske gromovitim strelom
V sosednji Kranjski sosed se — vihar.
Kot v vojski bližajo se čete v ognju,
Tako oblakov hudournih roji
Z obeh strani hitijo nad Triglav.
Nebo večerno kar gorí od bliskov,
Triglava drob maje se v bučnem gromu.

Na vrh Triglava sta dospeli vihari:
Sičé po vzduhu strele kot pušice,
Ki prožna jih tetiva meče v boj,
Kot kače zvišajo se po oblakih,
Kot curek ognja treskajo na zemljo
In s te nazaj v nebo udarjajo.
Vrsti tēma se trda z jasnim dnem
Hitreje, kakor bi z očmi utrinjal.
Udarec z bliskom hkrati počí silen,
Groznejši, kot bi se Triglav podrl.
Prevotlil trdni je obok nebeški,
Ledeno zrnje vsiplje se na zemljo
In lovca bíje po obrazu toča.

Podrl ga puh je strele, ki je blizu
Razklala suhega mecesna deblo.

(Dalje.)

Na Gorenjskem.

7. Pomlad na planinah.

Pómlad veje nad gorámi,
Cvet na sleme jim pripenja,
Golo drevje se oživlja
Polno mladega zelenja.

O, ti pómlad v gorskem svetu,
Mila si mi, dobra znanka,
Ti pomladi nad oblaki,
Nje radósti si poslanka!

Vir je prost okov ledenih,
V dol hití kot poročilo:
Vam je prešlo mladoletje,
Nam se šele je vzbudilo.

Glej, kakó je v srcu meni:
Nekdaj tam je pómlad bila,
Žal, da reči moram: bila,
A preneglo je minila!

Vir, ki prost okov ledenih,
V dol hití kot poročilo:
Iz doline mladoletje
K nam je zdaj se naselilo.

Vir v doline, jaz v planine . . .
Morda nekaj mladoletja,
Ki je šlo pogledat v hribe,
Najde v duši kaj zavetja!

8. Dolinska roža.

(F. S. F-u.)

Pesem naj zapojem ti o roži,
Ki vzbudila se v pomladnih dneh,
Ko po vejah ptiček pesmi kroži,
Zimski duh pregnan po mrazu toži,
Solnčni žarek vzbuja spev in smeh.

Radostím se nje krasote rožne,
Zanjo tebi pesem svojo dam:
Pol vesele je in pol otožne
Pesmi te iz duše mi pobožne,
Njo kot rožo Bog je vzbudil sam.

Pred menoj za sliko slika vstaja:
Živega pogleda, zdravih lic
Dan na dan otrok na vrt prihaja
In ob rožnem vonji se naslaja —
Srečen sredi cvetnih je gredic.

Venec vije, vanj ljubezni svoje
Nežne čute vpleta in velí:
Mamka moja, ki mi pesmi poje,
Ki srcé je in veselje moje —
Ona rožno kito naj dobí!

In mladenka iz otroka vzrase,
Čiste jo ljubezni vnema žar,
Rože trga, toda ne jih zase:
K božji Materi pošilja glase,
Roža z rožami krasí oltar.

Tudi njemu, ki se ž njim združila
Žena bo pred Bogom in ljudmí,
Rožo je v darilce poklonila,
Ki mu naj bi v dušo govorila:
Zate mi zvestó srcé gorí.

Čulo je nebó molitev vneto,
Dalo ji otrók veselih zbor;
Z rožami pomlad in potlej leto
Pride, ko slavi Teló se sveto,
Ki obema večni je izvor . . .

Rože sipljejo po tleh v sprevodi,
Pesem vrè iz srčnih globočin:
„Bog naš večni, tukaj in povsodi
Spev in čast in slava tebi bodi!“
In po rožah gre sam božji Sin . . .

Tožno se zvonovi oglasijo,
K odru hčere in sinovi vró . . .
Molijo za mater in kropíjo
S sveto jo vodó ter ji krasíjo
Z rožami ležišče zadnje tó.

In ko zemlja se nad njo zagrne,
Roža na gomili zacvetè,
Kot hotela reči bi, da vrne
Mrtvim se življenje, kadar strne
Čas minljivi z večnim dnevom se!

* * *
Pesem naj zapojem ti o roži?
Tu ti je, čeprav v pomladnih dneh,
Ko po vejah ptiček pesmi kroži,
Zimski duh pregnan po zimi toži,
Jaz ob sobi nimam vrtnih leh.

V srcu časih popje mi zažene,
Kakor bi pomlad zavêla vanj . . .
Glase združim v spev takrát vznesene,
Kdor umè jih, ta umeje mene —
Pesem je o roži mojih sanj!

Kri mi v žilah vrè, srcé se širi,
In kipí mi duša iz očij,
In v radósti dišem in nemiri,
Ko privró mi v prsi topli viri,
Rožnih vonjev rože — poezij! —

Za pravdo in srcé.

(Tragedija v petih dejanjih iz časa kmetiških uporov l. 1573. — Spisal Anton Medved.)

Četrto dejanje.

Prostor ob vasi Zalesje. Na desni lipa brez listja. Na levi na ozadju se vidi grad Raka, na čegar stolpu vihrá prapor.

1. prizor.

(Na levi več kmetov, ki se ménijo; drugi poslušajo pojoče mladeniče in deklice, zbrane na desni pod lipo pred Grajanom, na klopi sedečim.)

Zbor.

Le vkup, le vkup uboga srenja!
Danès obhajamo svoj god,
Danès z gospodom kmet ne menja,
A s kmetom menjal bi gospod.

(Smeh med kmeti.)

Grajan.

Naprej, naprej! Ali niste zapametili nadaljnih vrstic? Ravno tako se zopet začnè:

Zbor.

Le vkup, le vkup uboga srenja
Za staro pravdo boj končat!
Prostosti dôba se začenja,
Poslej bo kmet gospodu brat.

Grajan.

O, kako lepo pojete! Nadaljujte! Saj sem vam zložil še več.

Kmet

(stopi k Grajanu).

Ta pesem bo slovela, ko bomo mi vsi spali pod zemljo. Naši otroci jo bodo peli, ki bodo prosto lepše živeli, kot smo mi.

Grajan.

Pevajte dalje! Zakaj ste obmolčali?

Deklica.

Najboljše pevke ni med nami. Kje je Katarina? Zakaj ni njé semkaj?

Druga.

Videla sem jo v vasi, a bila je jako žalostna. Vprašala sem jo, zakaj se ona z nami ne veseli, pa mi je smehljaje odgovorila, da se bo šele veselila. Jaz je nisem razumela.

Več deklic.

Pojdimo ponjo! Ona mora peti, mora biti vesela z nami vred. Pojdimos!

(Deklice gredó na levo.)

2. prizor.

Prejšnji.

(Mladeniči stopijo k možem.)

Kmet.

Torej povej no, Oberč, kaj si čul! To je kazen, pravična kazen božja.

Oberč.

Krištof Ložan je mrtev. Pri Kostanjevici so ga kmetje kamenjali. Štefan Gregorijanec je ujet. Vzet mu je Jeseniški brod. Krško je obkoljeno od devet tisoč kmetov. Zapoveduje jim Magajic. Vsa druga vojska taboruje ob Brežicah. Vse gre, kakor je bilo domenjeno.

Kmet.

Kdaj se zberemo k sodbi? Pojdimos naproti Lokvancu!

Več glasov.

Pojdimo, pojdimo! Hurá!

(Veselo vihraje odidejo na levo.)

3. prizor.

Grajan.

Ostal sem sam, a ni mi tožno nič,
Postaran sem, a peval bi kot ptič.
O, da sem lepe ure te doživel,
Odrešen zdaj je moj teptani rod.
Pomlajen kličem jaz, če prav osivel:
Odpusti hlapca svojega, Gospod!

4. prizor.

Grajàn. Katarina.

Katarina.

Moj oče! Kaj sedite tukaj v mrazu?

Grajàn.

Oh, mene nič ne zebe, Katarina.
 Popevali smo zdaj in jaz sem pel
 Na stara leta, draga hči, le misli!
 In pel sem ko mladenič dvajsetletni.
 Zakaj si se odmaknila od nas?
 Pogrešal te je zbor mladenek naših,
 In kje si bila?

Katarina

(sede k njemu).

Kje sem bila, oče?

Sedela sem doma in čisto sama.
 Saj nisem vedela, da so vas semkaj
 Odvêli, da ste peli svojo pesem.

Grajàn.

Ti, Katarina, meni se dozdeva,
 Samo dozdeva, da si vsa drugačna,
 Odkar si se vrnila z Rake. Res,
 Tako misleča, s kratka, vsa drugačna.

Katarina.

Drugačna?

(Sklene roke.)

Morda se vam le dozdeva.

Drugačna? Morda nisem ista več. —
 Moj oče!

(Objame ga.)

Jaz sem res drugačna, druga.

Oh meni solze silijo v oči — —

(Ihté.)

Vse drugo se raduje, jaz tugujem
 In jaz imam srcé tesnó, težkó.
 Nikar se ne hudujte, ljubi očka!
 Da nimam vas, o, kaj bi jaz počela,
 Sirota, ki pogreša mater . . . mater.
 Nikoli matere poznala nisem,
 Nikdar me ni učila sladko ona,
 Ki je na zemlji za otroka prva,
 Ki prvo in najgloblje upozna
 Čutenje in mišljenje svoje hčere.
 Nikar se ne hudujte, očka moj!
 Jaz ljubim tudi vas iz cele duše.

Grajàn.

Prav — Katarina, jaz te tudi ljubim.
 Jaz vem, kaj mati je otrokom svojim.
 In vedno sem se trudil s slabim duhom,
 Da njo bi ti namestil, ki je ni.

Katarina

(objame ga).

Moj dobri oče! jaz vas ne pozabim.

Grajàn.

A, Katarina, Katarina, hči,
 Ne vidim sicer, vendar v srcu čutim,
 Da zdiš se mi drugačna, vsa drugačna.
 Ti mi kališ veselje zadnjih dnij,
 Ko prosto je zasopel rod teptani,
 Ko je pravica zmagala krivico,
 Ko nevedé raduje se celó
 Otrok ob varnem materinem krilu.
 Ničesar nisi mi doslej skrivala,
 Zato se nadejam, da mi razkriješ
 I zdaj, kar ti srcé teží in oži.

Katarina

(polglasno).

Usoda dobrega — Erazma, oče.

Grajàn.

Zanj se bojiš? In ti —? No, čudno ni.
 On bil je vedno blag in plemenit
 Za nas, toda za tebe, Katarina,
 Za tebe, ki te je ukrasti dal,
 Za tebe on je drugi, kot za nas.
 Pomisli! Meni malo je povšeči
 Tvoj strah ob njem in tvoja čudna žalost.

Katarina.

On ni imel namenov slabih z mano.
 V ljubezni slepi je postal otmičar,
 Kar bilo mu je žal in mu je še.
 Zakaj me je oprostil sam od sebe?
 O jaz mu vse odpuščam rada, vse.

Grajàn.

Naprej! Poslušam. Kaj se mi odtezaš?
 Do jedra! Ti samo okoli tavaš.

Katarina.

On tudi vas spoštuje od srcá.
 Vsekdar bi vas sijajno in ljubezno
 Sprejel na Raki. To mi je zatrjal.

Grajàn.

Ne jemlji v misli mene, ki sem siv.
 Kakó sprejel bi tebe, to povej!

Katarina.

Jednako!

Grajàn.

Nič prijazneje in ljubše?
 Le čakaj, Katarina, odgovôri!
 Ti praviš — no, ti praviš . . .

Katarina.

Oh, moj oče!
Nikar me ne dražite, in besed,
Ki težko mi gredó na dan iz prsij,
Nikar jih ne zavirajte z dovtipi!

(Sklene roke; zase:)

O Bog, Ti moč mi daj v tem težkem hipu!

(Proti očetu.)

Moj oče, jaz sem njemu obljubila,
Da vrnem se na grad.

Grajàn

(vstane).

Komú, komú?

Katarina.

Erazmu.

Grajàn.

Da se vrneš, in po kaj —?

Katarina.

Da tam ostanem.

Grajàn

(smejé).

Katarina, ti —?
Menjala sva ulogi, zdaj si ti
Dovtipna, ha, ha, ha, na grad k Erazmu?

Katarina.

Besede moje so globoko resne.
Oh, oče, oče, ne hudujte se!
(Hoče ga objeti, a on jo potisne proč.)

Grajàn

(resno, potem divje).

Ob pamet menda nisi — Bog nebeški!
Ob pamet nisi —? Katarina, hči,
Kaj praviš, kaj si obljubila, kaj —?

(Glasovito.)

Peklò in grom! Povej, je-li resnica?

Katarina

(ihté).

Moj oče, poslušajte, poslušajte,
Potem sodíte!

Grajàn.

Brž govôri, brž!

Katarina.

Jaz bodem mirno govorila, oče,
Zatorej pojdiva na miren kraj!
Prihaja nova truma, kmetje, godci.

(Godba se začuje.)

Grajàn.

Le brž, le brž odidiva odtod!
Daj roko, hitro, hitro, Katarina!

(Odideta na desno.)

5. prizor.

(Najprvo pridejo godci in gredó čez prizorišče na skrajno desno. Za njimi Lokvanec, sin Andrej, Končan, Podlesnik, Oberč in več kmetov. V sredi med njimi Erazem, bledega, povešenega obraza, na rokah in nogah uklenjen. Ustavijo se pod lipo.)

Erazem.

Pojdimo v vas! Verige so mrzle, da imam
od mraza roke krepene.

Kmet.

He! Nam so bile tudi mnogokrat roke krepene na tlaki, a kdo se je zmenil za nas? Že prav! Vsak ob svojem času!

Dva kmeta

(posadita Erazma na klop).

Tukaj boš sedel, tukaj boš sojen.

Erazem.

Ljudje, imejte usmiljenje! Kdaj sem storil
kako krivico?

Andrej.

Le čakaj! Vse zveš! Nikar se ne imej za
nedolžnega! Kako je resničen in čist!

Erazem.

Povejte mi, dokažite mi! Doslej mi nihče
še ni ničesar očitil. Jaz sem pripravljen na
kazen, če mi dokažete, da sem bil krivičen.

Lokvanec.

Tukaj pod milim nebom naj se vrši sodba!
Vsak vaščan naj čuje naše besede in tvoj za-
govor.

(Iz vasi se naberejo novi gledalci in gledalke.)

Lokvanec.

Morda zadene tebe, gospod, milejša kazen.
Res je namreč, da nisi bil ti jednak drugim
trinogom. Zakaj si pa vendar-le uklenjen, po-
slušaj in odkritosrčno odgovarjaj! Tebi je bilo
znano naše živinsko trpljenje, znane naše mile
tožbe pred tvojo materjo, znano nje krivično,
nečloveško ravnanje z nami. Zakaj si molčal
kot jedini sin, kot gotovi dedič vsega imetja
materinega? Zakaj se nisi nikdar potegnul za
našo pravdo? Ali si bil prepričan, da se je vse
godilo po davno nastavljenih pravicah, ki so

Lisica v škripcih.

natanko ohranjene v grajščinskih bukvah? Ali nimaš nobene oblasti in veljave pri svoji materi, ki te slepo ljubi, kakor vemo vsi? Odgovôri na to!

Več glasov.

Tako je! Odgovôri, odgovôri!

Erazem.

Verujte mi, da je vse gospodarstvo vodila sama moja mati, kateri bodíte milostni! Nikdar se nisem vtikal v njene opravke, nikdar nisem pregledaval kake knjige, v kateri naj bi bila zapisana vaša pravda, ker sem rajši bral druge lepše knjige. Res je, da sem mnogokrat slišal o vaših pritožbah, videl tudi včasih trdo ravnanje svoje matere in jaz — nisem molčal. Prosil sem večkrat za vas, svetoval ji drugače in jo tudi včasih odvrnil od kakega dejanja. Tudi vprašal sem jo, zakaj tako velevala in hoče, a nje odgovor je bil vedno enak: Sin, ti si mlad, neizkušen; ne skrbi za stvari, ki jih lahko jaz urejum. Veruj mi, nikomur se ne godi krivica!

Več glasov.

Ha, ha. To je prava! Nikomur krivica!

Erazem

Dragi ljudje, komu naj verujem, če ne verujem svoji materi? Jaz še danes vseh krivih njenih ne poznam. A prizanesite ji! Če je kaj zakrivila, gorjé! že je bila ljuto kaznovana. Za lase ste jo po stopnicah vlekli — o Bog — kje je sedaj, kje jo imate?

Andrej.

Skrbi zase! Nikar ne misli, da si sedaj že prost. Tvoja nedolžnost zatemní hitro. Poglej ta zaboj!

(Dva mladeniča ga držita pred njim. Andrej od-pahne pokrov.)

Čegav je ta denar! To so naši žulji, pre-kovani v zlato. In to zlato — čegavo je?

Erazem.

Moje ni!

Andrej.

A bilo je nekaj tvoje in bi imelo ostati tvoje — ti nič ne slutiš?

Erazem.

A spominjam se. Ta zaboj je Dizmov.

(Vse se gnete okrog zaboja in čudeč se gleda zlato.)

Andrej.

Kaj, Dizmov? Ti to veš? Kako veš? Kdo ti je povedal?

Erazem.

Dizma sam. To si je prihranil in imel za-kopano v zemlji.

Andrej.

Tako je govoril slepar? To je ukraden denar, čuješ, ukraden! Poglej te podobe zlate! (Pokaže mu nekaj zlatov.)

Erazem.

Bog, to so moji darovi, to so ogerski zlat-niki! Te je imel v zaboju! Potem je tat, po-navljam, tat.

Andrej.

In ko bi ne imel druge krivde grad, ima to, da je imel tatú, sleparja za oskrbnika. Ali čuješ? In ker govorim o Dizmu, pustite me, oče, da vprašam jaz o nekaterih dogodkih. Ti, nedolžni Erazem, kdo pa je poslal Dizma v logarjevo kočó izganjat starega Grajana, slepega moža, in sicer z bičem?

Erazem.

Bog mi je priča, jaz ne!

Andrej.

O, ti ne, ti ga nisi nikdar poslal.

Erazem.

Trikrat sem ga poslal, priznavam, a nikdar mu nisem velel, da naj ju izžene ali celó pre-tepa. Nikdar ne! To je krivda Dizmova.

Andrej

(smejé).

Kdaj pridemo vendar-le do kakšne tvoje krivde! To je čudno, ha, ha, Erazem, kdo je pa Grajanovo hčer odvêl ali dal odvêsti — hm? Hudiča, sedaj smo pa vendar skupaj! Ali še ne?

Erazem.

Jaz sem jo dal odvêsti. A jaz sem jo tudi izpustil iz proste volje. Nihče ji ni hudega pri-zadel, kar sama vé. In jaz je ne bi nikdar spravil na Rako, da sem se upal sam govoriti tukaj ž njo, ali da pride sama na grad, kakor sem jo vabil.

Andrej.

Potem si otmičar, zapeljivec!

Več glasov.

To je kazni vredno. To je krivično!

Erazem.

Jaz ji nisem nikdar v svojem življenju iz-rekel niti najmanje žaljive ali nečastne besede.

Andrej.

Seveda, na gradu si jo učil moliti. Ha!

(Smeh med kmeti.)

Ne uideš, ne utečeš. Zato te čaka kazen — kazen. (Gre pretéče proti njemu, a Lokvanec ga ustavi.)

Lokvanec.

Moj sin, umiri se! Sodimo trezno! Svojih rok ne bomo oskrunili s krvjo! Pravica naj sodi!

Erazem

(Andreju, ki ga besno gleda).

Andrej, kako si krivičen proti meni! Kaj pa sem ti jaz preje storil, ko si streljal name v gozdu? Čuj, jaz to vem.

Andrej.

Jaz streljal? (Kmetje se spogledajo in šepetajo med seboj.) Jaz streljal? Kdo je to trdil?

Erazem.

Dizma sam te je čul.

Andrej

(na stran).

O brezdanja zlôba!

(Erazmu.)

Zakaj sem streljal? Ker si mi hotel premotiti najdražje srce na svetu. Ti še vprašuješ? In napačno bi res ne bilo, ko bi takrat boljše meril. Potem vsaj ne bi bil ti postal otmičar.

6. prizor.

Grajàn. Katarina.

(Prideta od leve.)

Katarina

(obrne se proseče k Andreju).

Andrej, o Andrej, prizanesi mu! Vsaj ti ga zgovarjaj! Prosim te, rotim te . . .

Grajàn

(na desni vzdihuje in kliče).

Preslepil jo je! Gorjé mi! Andrej, Andrej, k meni! Sem pojdi, Andrej, čuješ?

Andrej

(gre h Grajànu, kjer se tajno in strastno ménita).

Bog, je-li res? Ne, to ni resnica. Ni ne!

Katarina

(stopi v tem k Lokvancu).

Oče Lokvanec! Kakor se Bog prosi, sodíte usmiljeno! Vi ste dobri, pravični.

Kmet

(k tovarišu).

Kaj se ta zanj poteza? To je čudno. Ona, ki ji je krivico storil.

(Lokvanec molči.)

Katarina.

Meni ni storil nobene krivice. Jaz mu jo odpuščam, če je katero storil. Ali vam ni bil on vedno naklonjen? Spominjajte se ga v dnevih bridkosti!

Andrej

(stopi naprej in bolestno-obupno vzkrikne sam zase).

O Katarina!

(Potem skoči s stegnjenima rokama proti Erazmu.)

Umri, umri! Pogini!

Katarina

(stopi pred Erazma, obrnjena proti Andreju).

Andrej, Andrej! Nikar —! Jezus, Marija —!

Andrej

(divje).

Beži, beži ti, da me ne zdrastiš. Kje si ti, ti zapeljivec, slepar! (Hoče do njega.) Da te zmečkam — ha! —

(Lokvanec ga zadržuje, in na njegov opomin ubranijo Erazma še drugi.)

Katarina

(jokaje Andreju).

O, kaj ti je storil? Pusti ga! Ne umôri ga!

Andrej

(s pritajenim medzobnim glasom).

Katarina, ali je res? (Glasno.) Ali je res?

Katarina

(objame ga čez pas. Milo):

Oh, Andrej, umiri se! Kaj sem ti storila? Bodi dober z menoj! Pojdi z menoj! Ti si ves razburjen. (Vleče ga seboj.)

Andrej

(mehko).

Saj ni res, kaj ne, da ni res, Katarina, reci mi ti!

Katarina.

Pojdi z menoj! Andrej! Da se umiriš. Ti si razdražljiv in hitre jeze! Pojdi! (Andrej s Katarino odide.)

Grajàn

(ves čas kakor nem).

O veliki Bog! Morda ni res, morda ni res!

(Odide na desno za njima.)

Lokvanec

(s povzdignjenim glasom).

Možje in bratje, mirujte! Vêdimo se razborno in mirno, kakor pristuje možem. Moj sin je odšel, s katerim ima Erazem svojo stvar. Res je otmica za vso vas žaljivo in krivično delo, a govoriti imamo o marsičem, kar dostaje obče blaginje vseh nas podložnikov. Vsak čas imajo Vrbičanje privêsti Barbaro, s katero začnemo prav za prav glavni razgovor. Sedaj pa najlože iz ust samega Erazma pozvemo, s kakšnim namenom in s katerim pravom nam je prizadevala njegova mati toliko krivic, žalostij, kaznij. (Zadaj se začuje smeh, razgovor, kriki.)

Več kmetov

(ki se obrnejo proti desni).

Barbaro peljejo, Barbaro peljejo! Poglejte!

Erazem

(vzdihne).

O moja mati, uboga mati, ti si še živa, da si le živa! Lokvanec, usmilite se naju! Vse hočeva popraviti, kar sva zakrivila.

Lokvanec.

S teboj usmiljenje — ne rečem! Ali s tvojo materjo! Pri nji naj govori pravica, pri nji, ki nikdar milosti ni poznala.

7. prizor.

Prejšnji. Barbara. Več kmetov.

(Med vriščem pripeljejo Vrbičanje Barbaro v plug upreženo in jo tepó z biči.)

Barbara

(ko ugleda sina).

Erazem, Erazem!

Lokvanec.

Možjé! Še jedenkrat vam kličem v spomin! Volili ste me za vodnika, da varujem red.

(Za čas utihnejo.)

Poslušajte torej mene! S pretepanjem in vriskom ne dosežemo ničesar. Mi hočemo sodbo. In sodba naj se vrši mirno. Mi hočemo dokazati, da se nam je godila krivica. Kdor se krivice ne zaveda, on je nedolžen. Treba je, da se zavé: potem kazen poboljšuje, drugače pohujšuje. Izprezíte Barbaro!

Barbara.

Usmiljenje! Vse vam povrnem, vse popravim. Moj sin, prosi zame!

Kmet.

On je proketo malo prosil zate.

Drugi.

Saj ni mogel.

Lokvanec.

Pokažimo se pravične! Nam niso niti odgovorili, kadar smo se ponižno pritožili. Mi pa se hočemo vsaj dogovoriti.

Barbara

(ko je izprežena, teče k sinu).

Moj sin! ti si še živ. (Objame ga.) O Bog, kako se nama godi!

(Dva kmeta jo odtrgata od Erazma in posadita poleg njega.)

Oberč.

Tukaj sedita in tukaj odgovarjajta!

(Barbara zagleda na tleh zaboj in na pokrovu zlatnike, ki jih je Andrej položil nanj.)

Barbara.

Kaj vidim, ali ni to najina dédinska zlatnina? Oh, tudi to so nam vzeli.

Lokvanec.

Tega nismo mi vzeli, temveč vaš dobri oskrbnik Dizma. Zdaj pa je naše kot majhna odškodnina za nešteto škodo.

Erazem.

O, kje je Dizma? On je tat, on je tudi vzrok najine sedanje nesreče.

Lokvanec.

Ne bojte se zanj! Ako prestopi še naš kraj, izgubljen je. Če ostane v ptujini, bodi v pregnanstvu brez imetja. Žal, da je ušel.

Barbara.

Vrnite nama svetinje, drage svetinje! Vse drugo bodi vaše!

Lokvanec.

O tem bomo govorili pozneje! A sedaj stopite bliže, vsi podložniki, vsi tlačanje in trpini okrog nje, ki nas je tlačila!

Barbara

(primakne se k sinu).

Erazem! Zate sem delala, zate trpela. Prôsi zame!

Lokvanec.

Vendar dovolj tukaj! Mi vsi idemo v vas, ker se dela večer. Tam se bomo razgovorili. Ne bojta se, krvi ne bomo pretakali. V Zagrebu bo sodišče v pričo nas samo razsodilo, kaj sta zaslužila. In sodniki najvišji bodo najbolj tlačeni kmetje.

8. prizor.

Prejšnji. Zorič.

Kmetje.

Čujte peket! Glejte, kdo je to? (Vsi se obrnejo proti levi.)

Zorič

(skoči na levi raz konja).

Možje! — Ljudje! — poslušajte! —

(Vse ga obkoli.)

Kje sta, kje sta? (Gleda na okoli. Uzre Erazma in Barbaro.) Hvala Bogu! — Bogá hvalite!

Lokvanec.

Govôri, Zorič, kaj je? Ti si nekam preplašen.

Zorič.

O zdaj nič več ne. — Zdaj je dobro. Da sta le živa. Hitro naj povem. Vse izgubljeno. Krško je v rokah Jošta Turna.

Vsi.

Bog! Kaj? Zorič, povej, povej! hitro!

Zorič.

Tristo mrličev naših je vzela Sava. Petsto je ubitih. Grozno, grozno! Kar dela Jošt Turn, to je grozno. Ušesa reže, roke odsekuje. Počakajte, da vam vse povem.

Več glasov.

Zorič, Zorič, govôri, govôri!

Zorič.

Jaz sem bil ujet od Valvasorja.

Barbara

(nasloni se na sina).

Moj sin! Mordà je prišla rešitev!

Končan

(poleg nje).

Môlči, da ti ne potisnem noža v vrat.

Zorič.

Valvasor je stopil k meni in rekel: Zorič, ali hočeš živeti? Če hočeš, nekaj stôri! Konja ti dam. Pojezdi, kar najhitreje moreš, na Rako.

Reci ljudem, da naj prizanesó Erazmu in Barbari. Jezdi, sebi rešiš življenje in svojim tovarišem! Ako sta pa oba že mrtva, potem gorjé ubogim ljudem!

Lokvanec.

Vse to, kar praviš, je resnica?

Zorič.

Za živega Boga vam rečem, vse resnica. Rešite se, pustite ju. Vsak čas pride Valvasor sam; v jedni uri ali še preje Jošt Turn z uskoškimi vojaki. Ko sem odhajal, prišli so ravno v mesto. Valvasor me je spremljal do konca mosta, da me niso ubili. Danijel Bihački je pal. Njega osveti Turn zdaj.

Lokvanec.

Ali pa veš, Zorič, ki si bil naš zaveznik, kaj je naše geslo: Rajši stokrat umreti, kakor tlačaniti?

Več glasov.

Rajši stokrat umreti, kakor tlačaniti!

(Nekateri pomirjajo.)

Zorič.

Kakor hočete. Ali poslušajte me dalje! Valvasor mi je sveto zatrjeval, da vam prizanesó življenje in vrnejo vse stare pravice. Odložiti vam je samo orožje, oprostiti Erazma in Barbaro. Sveto je zatrjeval, rečem vam, in upam, da ni lagal, zakaj Valvasor je dober, kakor ga poznate.

Lokvanec

(po premisleku).

Bratje, kaj se vam zdi? Jaz se ne bojim za življenje, jaz ne govorim iz strahú. Ali odločevati nimam sam v tem trenutku. Svetujte, storíte, kakor vam je drago!

Več glasov.

Lokvanec, govôri ti, kar storiš ti, storimo mi.

Lokvanec

(stopi k Barbari).

Gospa Barbara! Takó vas zopet imenujem. Vi ste slišali vse. In kar je govoril, verjamemo, zakaj Zorič je naš zaveznik. Verjamemo tudi Valvasorju — toda vam . . .

Več glasov.

Nič, nič.

Barbara.

Kar ukrene Valvasor, to storim jaz. Rada, rada, še več storim za vas — sama. Za Boga vas prosim, oprostite naju!

Lokvanec.

Vi poravnate storjene krivice, in nam jedenkrat za vedno določite, katere dolžnosti imamo do vas?

Erazem.

Jaz vam rečem, prisezam pri ljubezni, ki me veže do matere, da bode te imenovali odslej grajščakinjo na Raki — mater, ne gospo vladarico.

Lokvanec.

Sin priseza, mati samo obeta. Obrnimo se torej k materi! Ni je ožje meje na svetu, kakor je med življenjem in smrtjo. Vaše življenje je še vedno v naših rokah, četudi je Jošt Turn samo jeden streljaj daleč od nas. Ali ni to za vas slovesen, imeniten, za vedno odločilen trenutek? Govoríte!

Barbara.

O, je!

Lokvanec.

V slovesnih trenutkih govori človek slovesno in odločilno. Jaz upam, da bode te tudi vi, če imate srce v prsih, kakor je imamo mi, ki nas imenujete pse, da bode te tudi vi zdaj govorili odločilno, odkritosrčno.

Barbara.

Bom.

Lokvanec.

Nad nami je Bog! On, pred katerim bomo vsi stali o strašnem dnevu plačila in kazni, On, ki ne sodi človeka po licu, po stanu, po krvi, po bogastvu, po učenosti, po starosti, po spolu, On, ki je večten dan, večna resnica, večna pravica, On, kateremu ni skrita nobena trpinova

solza, in noben grajščakov posmeh. Pri tem živem Bogu vas zdaj rotim, ali bode te z nami človeško, pravično ravnali? Ali nam bode te vrnili staro pravdo, v kateri so naši očetje pred stoletji ubožno a zadovoljno in udano živeli? Govoríte, prisezíte!

Barbara.

Prisezam.

Erazem.

Meni ni treba prisezati. Nikdar vam nisem krivice storil, in če sem jo s svojim molčanjem, nisem bil kriv. Zdaj pa vem. —

Lokvanec

(stopi k Erazmu in mu odklene verige).

Pojdita na grad. In mi pojdimo mirno v vas. Ako ta sveta obljuba in sveta prisega na svetu ne bode te veljali, potem me ni skrb telesnega življenja na prokletem svetu.

(Odide prvi, za njim vsi. Andrej vzame zaboj z zlati.)

9. prizor.

Barbara in Erazem

(objameta se).

Barbara.

O, Erazem, moj sin!

Erazem.

O, mati, hvaliva Boga! Tudi kmetje imajo plemenita srca.

Zavesa pade.

Prve hiše.

(Povest. — Spisal J. Štrukelj.)

(Dalje.)

II.

O, jaz ubogi kmet,
Kaj čem jaz začeti?

Národna.

„Kako si kaj spal, Greben?“ povpraševal je drugo jutro Sod ob devetih svojega najboljšega pivca.

„Po navadi, dobro“, odgovoril je le-ta. „Le brž mi prinesi; saj veš, s čim si je treba piko dreti.“

Sodu ni bilo treba dvakrat reči. Kmalu se je vrnil s pol litrom vina in steklenico kisle

vode. To je bila Grebenova vsakdanja dopoldanska pijača.

„Jaz pa kar nisem mogel zastisniti očij“, pričel je zopet krčmar, „tako neumno sem se bil ustrašil.“

„Čudno je bilo pa res, da smo bili tako črni, in nobeden tega ni opazil“, potrdil mu je Greben. „In še danes mi je žal, da nismo igre končali. Nekaj bi ti bil ujel, ali srčnega kralja ali pa pagata.“

„Nič bi ne bilo tvojega, saj je bil moj mož močen“, ugovarjal je Sod.

„Sedaj ti je lahko govoriti, ker veš, kakšne liste sem imel. Jaz pa stavim, kolikor hočeš, da bi bil Lojze nekaj zavrgel.“

„Mogoče — toda kaj, ko smo tako hitro nehali! Buzarona, ona je mislila, da ima že vse sam bognasvaruj v svojih krempljih!“

Prejšnji večer so namreč Greben, Sod in Tokčev Lojze kvartali še čez polnoč. Ob pol jedne jim prinese Sodova žena nove pijače, pa kako se prestraši, videč vse tri igralce črne kakor zamorce. Toliko da od strahú ni vrgla pijače na tla. Igralci, ki so bili do sedaj tako zaverovani v svojo igro, da niso nič drugega videli, spogledajo se za trenutek in seveda tudi ostrmé.

„Kaj je pa to?“ — „Dètè treni, kakšni smo!“ — „Bog in sveti križ božji, to pa ni kar tako!“ Ti vzkliki so se pobijali, in reči moramo, da je bilo groza sicer ne bojazljive možake.

Šele gospodinja, ki se je že nekoliko pomirila, razjasni jim zastavico, oštevajoč jih: „Pa tudi nimate očij za nobeno drugo stvar pod milim Bogom, kakor za tiste peklenke podobice! Ali ne vidite, kako svetilka gorí in leté saje na vas in po sobi? Kadar se vi zagledate v igro, podrl bi se lahko svet, pa bi ne opazili! Privij vendar luč, če ne bo še steklo počilo!“ lotila se je na vse zadnje svojega moža.

Ta je vrgel zadnji dve kvarti po mizi in storil, kar mu je žena velela. Greben in Lojze pa sta se jela otepati po obleki in si z robci brisati obraz.

„Vsega si kriv ti, Greben“, zavračeval je Sod krivdo na svojega gosta, „ker ti luč nikoli dovolj ne gori! Kaj ti je bilo treba vedno privijati in privijati!“

„O, le počasi!“ branil se je napadenec; „zakaj pa olja ne naliješ v svetilko!“

„Olja je bilo že toliko, da bi ga bilo zadosti za ves večer“, oglasila se je zopet Sodovka, „samo vas ni spraviti od igre. Kdaj je že prazna velika soba, tu v tej sobici bi pa vam igralcem kmalu morala goreti večna luč! Kolikokrat sem že dejala, da bom kvarte sežgala, pa jih bom res! Nocoj ste samo črni, jedenkrat bo pa prišel sam črni po vas.“

Rekši je potegnila Lojzetovi kvarti in kupček pred svojim možem ter jezno treščila pod mizo.

„Vse si zmešala“, očital ji je Sod bojazljivo.

„E, nama pa plačati ne bo treba“, tolažil ga je Lojze.

„Drugič se bomo pa poprej s pijačo preskrbeli in se zaklenili, da bo mir pri igri“, menil je nič kaj vesel Greben ter si natočil kozarec vina.

„Okno odpri, če ne se bomo še zadušili“, ukazal je nato krčmarju ter zvrnil v dušku pijačo.

„Spat se mi spravite, kdo bo vso ljubo noč zaradi vas na nogah!“ zagodrnjala je krčmarica jezno ter šla proti vratom. „Drugi ljudje“, jezila se je še med vrati, „so kdaj siti. Ti pa visé in visé!“

Igralci so ostali sami. Nekaj časa so še pretresavali nenavadni dogodek, potem so se pa vendar-le napotili počivat. Sod še spati ni mogel to noč, kakor drugokrat; ni se sicer vznemirjal zaradi nezgode s svetilko, ampak pa glavi mu je jelo rojiti, da bi ga zaradi poznega igranja in popivanja utegnil kdo naznaniti. Sklenil je, da bo to pri prvi priliki Grebenu v misel vzel ter ga pregovoril, da ne bodo odslej več igrali in pili čez prepovedano uro. In res je že to jutro Grebenu potožil, kaj ga boli:

„Veš kaj, rad igram in lahko sedim zvečer v družbi, samo samo — če me dobé...“

„Pojdi, pojdi, kolikokrat bi te že bili, ko bi te hoteli! Sicer se pa za jedenkrat že kako izrežeš. Le ne misli si vedno najhujšega! In nazadnje, kaj pa koga boli, če pijem za svoj denar! Toliko imam na obrestih, da vsak dan zapravim lahko dva goldinarja, četudi z mazincem ne ganem. In tebi nihče nič ne more, ako ne greš spat s kurami.“ Tako je Greben pogovarjal Soda, ki se je kmalu otresel strahú in zagotovil, naj ostane vse pri starem, češ, naj bo, kar bo. Greben je bil vesel te obljube, bal se je že, da bi se mu ne skazila najljubša večerna zabava. Zato je zadovoljno segel na okno za seboj, kjer je imel vedno pripravljeno kredo, ter je naredil na mizi pod prtom drugo črto. On si namreč v krčmi ni mučil glave s tem, da bi si zapominjeval, koliko je že izpil, ampak kolikokrat je naročil novo merico, vselej je naredil tudi novo črto.

Predno pa je izpraznil drugo merico, pride ga klicat njegov sinček Tinček:

„Oče, domov pojdite, Prvinov Francè vas čaka.“

„Saj bo počakal“, dejal je Greben malomarno in sedel, kakor bi ga ne bil nobeden vabil domov.

Tinček je prišel večkrat po očeta k Sodu, to se je brž videlo, ker ga ni bilo nič sram v ptuji hiši, kakor se godi po navadi otrokom njegovih let. Kar poleg očeta je sedel in se naslonil na mizo. In ko mu je Greben napil, znal je tudi dobro storiti svojo dolžnost. V zahvalo pa je povedal še to novico, da čaka Prvinov z upreženim vozom.

„Z vozom?“ zavzame se Greben. „Kaj pa —“ Ali nagloma se domisli, da bi ga bila utegnila poslati mati po svoje stvari. Čisto je bil že pozabil, kaj se je bilo zgodilo prejšnji dan, sedaj se je pa vnovič oglasila vest.

„Še jedenkrat stopi v klet!“ zaklical je Sodu in začrtal v tretje na mizo.

Sod je le predobro poznal Grebena in njegove razmere, tudi to je že ujel na ušesa, da je šla stara strani, zato ni hotel drezati v sršenovo gnezdo, marveč brž si je izmislil nov predmet.

„Ti, Greben“, pričel je, vrnivši se z vinom, „ugani, kaj mi je prišlo na misel?“

„Pametnega menda nič“, piknil ga je Greben.

„Ali pa, kdo ve!“ ni se dal užaliti prvi.

„No, kaj takega torej? Le urno povej!“

„Vidiš, sedaj si pa že nestrpljiv, pa si rekel, da ni bilo nič prida. — Kaj se ti zdi, ti že veš, ker veliko bereš, ali bi se dalo tako napraviti, da bi se vino lahko v sobi točilo, čeprav bi bil sod v kleti. Jaz že nerad pête brusim po teh nerodnih, strmih stopnicah. In kakor me sam vidiš dan na dan, moram včasih tolikokrat doli, da ne vem števila. Kar tako bi naredil, kakor je pri vodnjakih, samo to mi ni prav, ker bi vsak lahko navlekel; prehitro bi mi posode posušili.“

Sod ni zgrešil svojega namena. Greben je res včasih pogledal v kako knjigo, celo po ljubljanskih šolah je v mladih dneh nekaj let hlače trgal, nemški mu je tudi še nekaj šlo, zato je začel sedaj na dolgo in široko dopovedovati nalašč strmečemu Sodu, kako bi se to naredilo, kakšne prednosti bi imela taka naprava, opozarjal je na hibe in se zamudil še pol ure v krčmi.

Prvinov Francè se je pa tačas že silno dolgočasil pred Grebenovo hišo in nič manj njegov konj, ki je jezno bñl s kopiti ob tla. Saj sta se pa tudi že lahko načakala v več kakor pol uri! Ni rad hodil Prvinov okrog Grebenove hiše, pa še takrat, kadar je, bil je skoro vselej nevoljen. To dopoldne je prišel po opravo stare Grebenke, ki se je bila naselila pri njem. Prav rad je sicer ni sprejel, ker je imel prevelike sobe, da bi ji bil celo odstopil. Ker je pa rekla, da je lahko kar pri drugih, udal se je, češ, dober je krajcar, kjer se dobi. Vendar précej v nedeljo ni hotel hoditi po njeno ropotijo, nekaj zato ne, ker se v nedeljo ne spodobi seliti se, nekaj pa zato, ker se ni nič mudilo, saj toliko cunj so še imeli pri hiši, da ji ni bilo treba ležati na goli klopi.

„Kar je v sobici, vse poberi, podobice tudi“, naročala mu je stara Grebenka ta ponedeljek, ko je napregal konja, ter mu dala ključ svoje sobice. Toda, dasi je imel ključ s seboj, kmalu bi se bil vrnil prazen. Grebena samega namreč ni našel doma.

Kar brez prič si pa ni upal v sobo stare; človeka ni videl nikjer nobenega, kakor bi bili vsi izmrli. Veža, kuhinja, družinska soba — vse

je bilo sicer do kraja odprto, pa žive duše ni bilo nikjer. Francè trdo stopi po veži, pogleda še v sobo in glasno zakliče: „Kje vas je kaj?“ ali nihče mu ni dal odgovora. Ker zasliši v kuhinji neko čvrčanje, stopi preiskovat še tje. In glej, tu najde gospodinjo, mlado Grebenko, ki je nekaj kuhala ali kali. Sedela je na stolu in si podpirala glavo. Bila je že dalje časa bolehná, nezadovoljna in samosvoja, zato se tudi Prvinovemu ni oglasila. Šele sedaj, ko jo je naravnost vprašal: „Kje je pa on?“ povedala je, da ne vé.

„Stara mati so me poslali, da poberem njih reči.“

„Jaz nimam ključa.“

„Saj sem ga s seboj prinesel.“

„No, potlej pa stôri, kar hočeš.“

„Stôri kar hočeš“, ponavljal je Francè sam za-se ter šel ven pred vežo. „Drugo bi že znesel na voz, skrinja bo pa gotovo pretežka! Da bi le kak otrok kje bil, saj jih imajo celo kôpo, a sedaj, ko bi ga rad, ni nikjer nobenega! — I, kakor tat pa vendar ne bom vozil od hiše“, sklenil je naposled, „saj daleč ni nobeden.“ In res dobi kmalu nato za hlevom Tinčka, ki je obiral sosedovo češnjo.

„Tinček, ali veš, kje so oče?“ povpraša otroka.

„Mislim, da so zgoraj v sobi“, odrezal se je ta in hitel trgati češnje.

„Tam jih že ni.“

„Potem so pa pri Sodu.“

„Pojdi, pojdi, pokliči jih. Jaz moram biti pri konju.“

„Majhno potrpi, tako dobre so te-le črnice.“

„Kaj pa, če te sosed zaloti?“

„I, teči bo treba.“

Počasi se je vendar-le spravil z drevesa ter šel k Sodu. Ali predno se je vrnil z očetom, minulo je dobre pol ure. Prvinov je nekaj časa pogledoval, kdaj se bo prikazal izza ogla Greben, pa ga le ni bilo in ga ni bilo. „Še jedenkrat se ne bom pripravljaj“, odločil se je, čeprav malo jezen, „ker sem že tu, bom počakal. Morda bi drugič ne naletel nič boljše.“ Naslonil se je na lestvo svojega voza in čakal in mislil.

Misli se podé včasih čudovito hitro po glavi. Koliko jih pride in odide v pol uri! Tudi Prvinovemu Francetu so se menjavale kaj hitro in različne:

„Pri tej hiši bi lahko balo nakladali — Metino — in jo zapeljali k Prvinovim. Greben bi bil dal Meti par tisočakov za doto, in Prvinovo posestvo bi bilo précej prostejše. In če bi še ne bilo dovolj, poprosila bi z Meto Grebena, naj posodi. Hčeri in njenemu možu bi vendar ne odrekel posojila. Pa bi se pri Prvinovih zopet kakor nekaj dobro gospodarilo. — — Ali,

ali! Meta mu je naravnost odbila, češ, da ima že drugega izbranega. Greben pa se mu je smejal, v obraz smejal!“

In bolešno se je nasmejal ta trenutek tudi Francè. Pa kmalu se mu je premenil smeh v poteze, ki so izražale skrb. To so storile nove misli, ki so se pridrvile v njegovo glavo.

„Še štirinajst dnij! Kočo bo treba prodati. Morda pa še dovolj ne bo? Bog znaj, kako po ceni pojde! In četudi plačam tega trdega Grebena, kočje pa le ne bo več pri hiši. Prvinova lepa domačija bo razkosana — škoda take domačije!“

I, saj so imeli oče še na posojilih, pa je šlo vse! No, to naj bi se bilo še zapravilo, da bi le toliko dolga ne bilo! Ali štiri tisoč dolga! In Grebenu po osem od sto!

Ne da bi očetu kaj očital — Bog jim daj dobro! ali čudno so pa vendar-le gospodarili. Dokler so vozarili s štirimi konji, saj se je vendar nekaj zaslužilo. Kajpak da se je, saj takrat so deli na stran, kar so. Pozneje pa — — kdo bi jim zameril? Vozniki so dobro živeli, oče so se tudi navadili takega življenja, in to jih je zakopalo v dolgove. Neznansko hitro pa raste dolg! Pred petnajstimi leti je

Glavni trg v Ptujju.

bila naša hiša še čista, danes gre pa vse čezme: daj, daj, vrni, plačaj! — Kako rad bi dal! Gotovo rajši, kakor oni vzamejo, da bi le imel! Toda kje naj dobim? Kar pridelam, še za delavce in davke ni kaj. Obresti, obresti, te me moré! Ako jih pa ne dam o določenem času, brž me rubijo in mi prodajajo. Bog se usmili!

Morda bi se še rilo, če bi nas bilo domačih dovolj za delo. Toda sama z materjo — kaj hočeva? Urša služi pri Petičniku. Ta bi dobro pomagala, pa samo za jed nerada dela, a plačila ji ne morem dati. No, saj ji ne zamerim. Dote ne bo imela posebne; ako si sama ne prihrani in prisluži, vedno bo ubožica. Vsak gleda najprej za svoj kruh, kaj bi se! — Druga sestra, Franca,

je sicer še doma, toda tudi ni doma. V tobakarni pač dobro služi, ali sebi, jaz jo pa pri delu le težko pogrešam.

O, samo štirinajst dnij še! Škoda bo kočje, škoda! Potem še te najemnine ne bo, ki mi vselej tako prav pride. V štirinajstih dneh moram se oženiti ali dobiti vsaj petsto na posodo, da ustavim dražbo.

Hm, oženiti se v štirinajstih dneh! Včasih so pač pravili, da moški vsak lahko dobi žensko, če jo le hoče, ženska pa ne tako lahko moškega: toda jaz izkušam, da ženske ni tako lahko najti. Primerne ženske — seveda! Če ima malo, take ne morem vzeti. Da bi bila bogata, take bi potreboval, pa od imovite hiše z obilno doto

nobena neče k nam, ker se ji zdi, da bo preveč trpljenja. Samo žensko brez denarja bi že priženil, kadar bi hotel, ali jaz potrebujem denarne neveste, pa je ni . . .

Kaj bo neki ona tam pod Ljubljano rekla? Jutri, če ne že danes, bo odgovorila. Pa četudi povoljno odgovori, ko se pa še desetkrat lahko premisli! In še ljudje vsaki brž odsvetujejo! Ako bi poravnal najnujnejši dolg, nič hudega bi ji ne bilo, nič!

Neumna se mi zdi že vsa ta ženitev. Koliko sem že dal Lucijinemu Janezu, ki me hodi ženit, pa je bilo še vse zastonj! Vsakovrstne izgovore sem že slišal: Naša je še premlada, odrinimo še za jedenkrat, saj se še lahko zmenimo, kadar hočemo. Drugodi so me odgnali z besedami: Čakajmo z ženitvijo, da deklica še nekoliko izpodraste. In zakaj so mi tako odgovarjali? Samo zaradi dolgov, ki se držé moje zemlje!

Kdor nič nima, ta je povsodi in vselej tepen. A kdor ima pod palcem groš, ta je mož.“

Takih in enakih mislij je bila polna glava Prvinovega Franceta, vmes pa ga je pogostoma obšla nevolja, ker Grebena le še ni bilo.

„Kako težko zapravlja! Zakaj ne dá meni tega, kar ima vsak dan preveč?“ povprašal se je. „Kako bi jaz potreboval, kar njemu prav nič ne tekne!“

Naposled Greben vendar-le pride.

„Kaj bi rad?“ povpraša Prvinovega, pogleda ga pa ne.

„I, saj veste“, reče ta, „po materino pohištvo sem prišel. Odslej bodo nekaj časa pri nas.“

„Naj bodo, kjer hočejo. Kar poberi! Vzemi, kar se ti ljubi!“

„Pa bom.“

Stopila sta v prvo nadstropje, in Prvinov je odklenil sobico stare Grebenke ter jel nositi na voz, kar mu je prišlo v roke. Greben pa je hodil po veži in žvižgal.

„Skrinje pa sam ne zmorem. Malo boste prijeli“, obrnil se je, znosivši že vse drugo na voz, h Grebenu. Greben ni rekel ne bev ne mev, ampak molčé pomagal Francetu. Sredi stopnic pa mu je zmanjkalo tál, da je padel, in skrinja mu je lopila na levo nogo.

„Tristo samih —!“ zarentačil je jezen. „Ni dosti, da mi stara vedno nadlego dela, še nogo naj si pokvarim zaradi nje!“

Počasi je zopet vstal, a skrinje se ni več dotaknil. Otipaval je nogo, kateri se pa ni zgodilo drugega, kakor da je bila malo pretisnjena in obdrgnjena.

„Potisnite skrinjo še nekoliko, kaj naj jo pustim tu na stopnicah?“ prosil je Francé skrajno nevoljen.

„Za staro ne ganem prsta“, bil je Grebenov kratki, pa odločni odgovor.

Sedaj pa je bilo Prvinovemu tudi dovolj.

„Veste, kaj“, bruhnilo je iz njega, „veste, kaj vam povem, Greben! Naša hiša jedenkrat ni bila nič slabejša kakor je sedaj vaša, pa vendar sedaj komaj diham zaradi dolgov. Bog vé, kako bo še kdaj pri vas. Kdor je do lastne matere tako trd in neusmiljen, kakor ste vi, tak gotovo ne bo imel sreče. In če vam samim Bog prizanese, tepel bo vašo hišo in otroke. Nič bi ne rekel, da samo mene tako stiskate in niti do novine nečete počakati za obresti: ali, da tako slabo spoštujete svojo mater, to je grdo, prav grdo, Greben, da bodete vedeli.“

Greben je prebledel pri teh besedah, pokazal Prvinovemu vrata in zavpil: „Ven, tukaj ni nič tvojega!“

„Skrinja pa tudi vaša ni, ampak vaše uboge, stare matere, in to bom vzela!“ Rekši je odšel urno od Grebena in se kmalu vrnil s Petičnikovim delavcem, da mu je pomagal dejati skrinjo na voz. Potem je zaklenil sobo stare Grebenke, odprl nasprotne duri, kjer je prebival Greben ter mu rekel:

„Sedaj sem pa že vse naložil. Kar sem vam na dolgu, bodete že dobili v štirinajstih dneh: ali bom toliko odprodal, ali pa drugje dobil na posodo. Le brez skrbi bodite! ob denar ne bodete! — No, saj ga bodete kmalu potrebovali. O Meti ljudje nekaj govore, da jo bodete še ponujali, pa kmalu, čeprav ste jo meni odrekli. Ali ste slišali?“

„Izpod moje strehe strani! še jedenkrat pravim, če ne —!“ togotil se je Greben ter pograbil stol. Toda Prvinov ga ni čakal, ampak že držal za vajeti in prigovarjal konju: „Hi, hi!“

„Dobro, da sem mu povedal, kar mu gre. Neusmiljen človek je ta Greben, naj reče kdo, kar hoče. Če bo doživel starost, učakal bo še marsikatero bridko uro; oj, ti otroci njegovi.“ Take misli so navdajale Franceta, ko je peljal selitev stare Grebenke.

Greben pa je bil grozno razburjen. Prvič je použil to jutro preveč pijače, potem so ga zbodla resnična očitanja Prvinovega Franceta, in na vse zadnje je začel še o Meti premišljati.

„Kako je neki z dekletom?“ povpraševal se je. „Zaradi tebe storí, kar hoče“, očitala mu je vest. „Do polnoči te po navadi nikoli ni domov; kaj počne sicer, tudi ne vprašaj. Ženi ravno tako nič ne naročiš, naj pazi na otroke. Mogoče je vse —.“

„Še danes jo moram izprašati“, sklene Greben ter jezno pogleda na uro. „Kako pa hodi iz Ljubljane, ker je tako dolgo ni. Druge so že ob devetih doma, Mete pa še sedaj ni,

in vendar je že blizu najstih. Vidim, da jo bo treba bolj v strah vzeti.“

Ta hip pa je pridrdral mlekarški voziček pred Grebenovo hišo; Meta je bila doma. Vroč je ji bilo, pa ne zaradi prehitre vožnje, tudi ne zato, ker si je bila v Šiški pri „Raci“ privoščila nekaj pive, temveč to dopoldne je bil drugačen vzrok njenega razbeljenega lica.

Zvedela je namreč pri prijateljicah, ki so kakor ona vsak dan vozile mleko v Ljubljano, da je v Judovskih ulicah sloveča ženska, ki za štirideset krajcarjev pové, kako se bo človeku godilo. In k tej ženski se je zatekla to dopoldne v Ljubljani. Napovedano ji je bilo pa to-le:

„Ti, dekle, boš še prav srečna, toda kar naenkrat še ne in tudi ne posebno za dolgo časa. Omožena boš dvakrat. Prvič boš vzela vdovca, drugič samca. Oseminštirideset let stara boš pa umrla.“

Mnogo je slišala Meta o svoji bodočnosti za bore štirideset krajcarjev. Ali je verjela? Je in ni.

„Saj to ni nič“, reklo ji je nekaj; „po čem naj bi ženska to spoznala?“ Kmalu pa je bila zopet drugih mislij. „Morda pa res Petičnikovega Naceta ne bom précej dobila; mogoče, da bi me dali najpoprej kakemu vdovcu, ki bi pa kmalu umrl, in bi me šele potem Nace vzela.“

Takega in podobnega ugibanja je imela vso pot iz Ljubljane do doma dovolj, in še doma je računila, koliko let bo še na svetu, če res že z oseminštiridesetim letom pride smrt ponjo. Prekladala je mlekarško posodo iz jerbasa, ki ga je bila prinesla z vozička v vežo, ter ugibala o svoji bodočnosti. Kar najedenkrat zasliši klic očetov:

„Meta, gor pojdi!“

To je bilo nenavadno. Oče je ni nikoli klical v svojo sobo; kaj bo neki danes? Nekoliko v skrbeh stori, kar ji je bilo rečeno.

„Zakaj te pa tako dolgo ni iz Ljubljane?“ povpraša oče trdo.

„Dolgo?“ izgovarja se hči. „Kar najedenkrat tudi ne morem vsega obletati. Saj veste, tri bokale mleka oddam v Florijanskih ulicah, dva ga imam prodanega v Trnovem, potem moram pa prav tje doli k sv. Petru. Kaj bi se ne zamudila!“

„Druge so že večinoma ob devetih doma.“

„Lahko so, ker gredó poprej od doma. Drugodi zjutraj vstanejo in brž gredó, ker jim matere že vse pripravijo. Jaz moram pa sama posodo nalivati, sama pomolzti, da sem skoro vselej zadnja. Kako bom potem prva doma?“

Greben temu opravičevanju svoje hčere ni mogel ničesa ugovarjati, čeprav ni bilo vse tako resnično, kakor je Meta trdila. Res, da je imela veliko potov po Ljubljani, toda nekaj je bilo

tudi nepotrebnih, kakor recimo oni v Judovski ulice, ali počivanje pri „Raci“.

„No, saj zaradi tega ti nič ne rečem“, prevrgel je Greben besedo, „ali druge reči, ki jih čujem o tebi, me jezé. Kaj pa počneš, da te ljudje po zobeh vlačijo?“

„Jaz nič ne vem“, odrezala se je Meta, dasi se ji je précej zdelo, kam meri oče.

„Nič ne veš?“ pogledal jo je Greben ostro. „Drugi pa vedó in govoré, da —, da ni vse s teboj, kakor bi imelo biti.“

„Moj Bog!“ zajoče Meta, „kdo se je lagal o meni? Meni vest nič ne očita.“

„Prvinov Francè mi je ravnokar očital, da nisi poštena, da te bom v zakon še ponujal“, povedal ji je Greben, ki se mu je jokajoča hči že smilila.

„Oh, Prvinov!“ vzklikne Meta. „Ta me ne more, odkar sem ga odbila. Saj mi niste nikoli rekli, naj ga vzamem. Za to obrekovanje ga bom pa tožila.“

„Naredi, kar hočeš! Samo to si zapomni: Ako bi jaz kdaj kaj zvedel o tebi, kaj nepoštenega — to si zapomni, da bova ropotala, da ne vem, kaj bi storil —! Le pojdi za sedaj.“

Meta je šla in précej napisala pismo Prvinovemu Francetu. Tinček ga je nesel še pred poldnem k Prvinu. Kakšno je bilo to pismo, misli si častiti bralec sam lahko. Če bi bile besede kôli ali polena, Prvinov Francè bi bil mrtev, predno bi bil prebral polovico. Ker pa besede od papirja niso odskakovale, zgodilo se ni Prvinovemu nič žalega in upal je, da mu tudi pri sodbi ne bodo nič mogli. Kar je rekel, slišal je drugod. Ako so drugi lagali, zagovarjali se bodo tudi drugi. Francè je pismo strgal, delal, kakor bi ne bil dobil nobenega pisma, in molčal.

Ob štirih popoldne pa dobi že drugo pismo, a to ne iz domače vasi, ampak izpod Ljubljane. Pisala mu je namreč hči bogatega posestnika, kateri se je ponujal za ženina; toda tudi ta ga ni hotela. Pismo je govorilo, da si mora še premisliti, pa da jo mati še težko pusté od hiše in več podobnih izgovorov. Francè je razumel, kaj pomenja pismo, in vzdihnil: „Torej res ne bo drugače, kakor da odprodam kočó in nekaj zemlje. Zgôdi se, kar se hoče. Delam, kolikor morem. Ako ne morem več, pa ne morem.“

Šestindvajset let je imel takrat Prvinov Francè. Zal, priden in pošten mladenič je bil. Njegovo posestvo je bilo lepo, veliko, nekdam prav dobro, samo sedaj čez in čez v dolgéh. Da bi bil znal oče kaj varčevati, Prvinova hiša bi bila izmed prvih v Okroglem. O, nekdam so Prvini moževali! Saj že hišno ime kaže, da je

bila Prvinova hiša izmed prvih zidana in tudi po imetju prva. Toda kadar je gospodarstvo zavoženo, potem je križ; Prvinov Francè to vé in izkuša, ali kaj, ko ni nikjer pomoči.

„Še pri Petičniku poskusim“, dejal je sam sebi po večerni molitvi. „Ako mi pa tudi tam izpodleti, potem ne vem, kaj bi počel.“

Temačno je že bilo, ko je stopal tisti večer Francè k Petičniku. Rožni venec so molili, ko je prišel pod okno. Počakati je moral konec molitve. Rad je sicer molil, toda Petičnikova večerna molitev mu je bila pa le silno dolga, in sicer zato, ker je težko čakal, kaj mu poreče Petičnik.

No, od začetka mu je šlo še nekaj po sreči. Vsi so odšli iz sobe, sam Petičnik je obsedel za mizo. Francè, ki je videl skozi okno, kaj se godi v hiši, hitro porabi priliko, da bi brez prič govoril s Petičnikom.

„Ne bom rekel, da bi ti ne mogel posoditi“, odgovoril mu je Petičnik na njegovo prošnjo naravnost in odkritosrčno, „ali pomisli, da ti s tem ne bo Bog vé koliko pomagano. Kaj bi prekladal z rame na ramo! Ako tam ne zmaguješ obrestij, tukaj jih tudi ne boš.“

„Če se pa dobro oženim“, segel mu je Francè v besedo.

„Tisto je, če se dobro oženiš. Ali to ni gotovo. Zato ti jaz svetujem: le prodaj. Imel boš manj trpljenja, manj davkov. Kaj boš najemal in plačeval delavce! Kdor dela s ptujimi ljudmi, dela dandanes gotovo v izgubo. Le poslušaj me.“

„Saj vas moram“, udal se je Francè ter žalosten zapustil Petičnika. Na postelji pa je še dolgo premišljeval svojo usodo ter vzdihoval: „O, jaz ubogi kmet, kaj čem jaz začeti?“

(Dalje.)

Obljuba.

(Spisal A. S.)

Ko je stari Čerin izročal svojemu sinu posestvo, izgovoril si je razven skromnega kota do smrti — sebi in pokojni ženi lep spominik na skupno gomilo. „Da se bo tudi naju kdo spominjal po smrti“, dejal je mož in zato ni zabil spominika. Vse je bilo popisano v pogodbi, in ded je često opominjal sina te dolžnosti.

„Bog ne daj, da bi pustil najin grob brez spominika! Priroda bo sama skrbela za cvetke, ti boš pa postavil vkusen spominik s križem in z napisom: ‚Tu počiva in pričakuje prihodnjega vstajenja —‘. Črke naj bodo pozlačene. Ne zabi tega! Saj je tudi zate, in sin tvoj bo dal uklesati na spominik tudi tvoje ime.“

Mladi gospodar je vse obljubil očetu. V kamen bo dal vdlati marmorno pločo, učitelj pa mu napravi napis ali pa zloži kak lep stih. Spominik bo postavljen na skupni gomili; prostor bo kupil za večne čase in ga vedno lepšal.

Stari Čerin je bil zadovoljen s to sinovo izjavo in lepo obljubo, dasi je še često govoril o spominiku, kakšen naj bo, in tudi zastran ograje je izražal svoje mnenje. Sin mu je vse obljubil, in ded je sladko in mirno v Gospodu zaspal. Izbere si torej na grobišču najlepši prostor, odkoder bi bilo lepo videti spominik, plača ga in priredi Čerinu dostojen pogreb; grobar je nasul visoko gomilo, da bi jo mogel, če treba, povečati in zasaditi s cveticami. Toda nihče mu tega ni naročil.

Mladi Čerin je šel v mesto po podedovane novce, — gospodarstvo je že davno imel v rokah —, toda za spominik se še zmenil ni. V zakon je vzela dekle, katero mu je oče vedno odsvetoval; sedaj pa mu ni nihče delal zaprek. Živel je veselo, da, še preveselo. Prej je Martina čuvalo očetovo oko in vsako nespametnost karalo, sedaj je bil mladi Čerin sam svoj gospod. Začel je živeti tako slobodno, da ga še žena ni mogla več vzdržati doma.

Kmalu so se izpolnjevale očetove svarilne besede. Žena sama ni marala za gospodinjstvo, in tako ni bilo nikogar, ki bi bil skrbel za dom. Žena je hodila po svojih potih, mož pa po svojih. Doma je bil gost, v krčmi pa — doma. Kadar je opravil najpotrebnejše opravke, napregel je konjička in šel zapravljat denar, dokler ga je bilo kaj.

Seveda ob takih razmerah Čerin še mislil ni na spominik. Grobarju se je smejal v obraz, ko ga je vprašal, ali naj grob obloži in nasadi s cveticami.

„Po smrti človek o tem nič ne vé; čemu cvetlice? Naj ondi raste trava.“

„Ali vašega očeta grob bo najbolj zane-marjen med vsemi.“

„Za ljudske čenče se še ne menim.“

„Tudi spominik imate postaviti. Rajni Čerin mi je često pravil, kako naj bo postavljen spominik. To ni lepo, da pozabljate na to, kar ste obljubili in kar je vaša dolžnost.“

„Zase tudi nič ne zahtevam po smrti; kar užijem na svetu, to imam.“

Tudi sosedje so prigovarjali Čerinu, toda gospodar se jim je samo posmehoval. Saj po smrti človek ničesar ne potrebuje, ničesar ne čuti in ne zahteva. Kdor hoče komu koristiti, stori naj to živemu, a ne mrtvemu.

Čerin torej ni pomišljal na spominik, saj tudi ni imel časa, očetovo imetje se je pa dan za dnevom bolj krčilo. Zabredel je v dolgove ter se pogrezal vedno globlje. Vso krivdo je potem očitil ženi: da ni imela dote, ne skrbela za gospodarstvo in da je slabo računila. Sam — kakor je dejal — je pil od jeze, in tako so si upniki kmalu podajali duri. Posestvo je prišlo na boben. Čerin se je preselil k ptujim ljudem in zapravljaj, kar mu je bilo še ostalo. V krčmi je sedel dan za dnevom. Sedaj je moral vse sproti plačevati — z zadnjimi bankovci. Žena mu je ušla, delati ni hotel — gostil in plačeval je pa za vsakega v krčmi. Bil je vesel, kakor bi imel milijon imetja, krčmar mu je pa točil za zadnji goldinar.

Nekoč se je vesela družba bavila dolgo — do pozne noči. Čerin ostavi smejoč se in veselo pojoč krčmo; nocoj je zapravil imetje do zadnjega beliča.

Napoti se proti svojemu bivališču ves vinjen. Z razgrajanjem je budil mirne ljudi. Mesec je svetil jasno, bilo je kakor po dnevnu. Čerin pride opotekajoč se mimo cerkve in grobišča. Še nikoli ga ni bilo strah, o mrtvih je govoril le posmešno, toda nocoj ga nekako strese mraz, ko zavije mimo cerkve. Odkril se je pred vrati in hotel bežati, toda ni mogel, noge ga niso držale.

Bilo je po zimi in snega je bilo dosti, da se je Čerinu kar pogrezala noga. Pred grobiščem pa se mu vdere v jarek, da v njem obtiči. Ni mogel dalje. Trudil se je na vse kriplje, toda vse zaman — obtičal je v snegu.

Ozrl se je na grobišče v mesečnem svitu; mesečni sój je čarobno obseval pozlačene križe

in kamenene spominike. Na nekaterih gomilah so stale sohe svetnikov, in Čerinu se je zdelo, da se oživljajo, stezajo roke in kimajo z glavami, in da se gibljejo celó križi, po grobéh pa sedé pokojniki v belih rjuhah.

Čerinu je prihajalo čudno, vinjenost ga je opuščala, tresel se je po vsem životu. Prikazni, katere si je slikal v svoji nezavesti, vstale so, ko se je vzdramil.

V tem hipu nehoté ugleda Čerinovo oko očetov grob. Dobro je spoznalo gomilo, nakopičeno s snegom. Po obeh straneh so stali lepi spominiki, samo očetov grob je bil prazen in brez — spominika.

Na grobu — zdelo se je Čerinu — sedi oče v beli rjuhi. Košata breza kima, a Čerin misli, da oče svareč pretí svojemu sinu.

Sedaj stoprav se Čerin spomni svoje obljube, spomni se očetovih opominov in kako slabo je poslušal svēte njegove. Dolžnost njegova je bila, očetu postaviti spominik, a zapravil je vse; ni bil vrl naslednik očetu v gospodarstvu, ampak je bil in je zapravljivec.

Od strahú se vzbudi Čerinu vest. Spoznal je, kako hudo je grešil. Ob jednom tudi sklene, da se poboljša. Čerin milo poprosi očeta, naj potrpi, saj mu postavi dostojen spominik. Mrzli sever zmaje brezo, in Čerinu se je zdelo, kakor bi oče kimal z glavó.

Napnè vse moči in skobaca iz snega zopet na pot ter odhiti domov.

Zjutraj je takoj poiskal dela in tudi dobil. Ljudje so se kar čudili, kako marljiv je bil odslej; v krčmo ni ga bilo več. Žena se je naposled priselila in Čerin jo je vadal rednosti. Varčeval je skrbno ter deval na stran krajcar za krajcarjem vso zimo.

Spomladi je stal na grobu starega Čerina ne sicer dragocen toda dostojen spominik. Na gomili so cvetle dične cvetke, ograjo je pa sam izgotovil. Večkrat tu stoji in moli, ter se spominja tiste zimske mesečne noči, ko se je premenil in prerodil.

Ob stoletnici Riharjevega rojstva.

(Spisal J. Levičnik.)

(Dalje.)

Riharja popisovati kot organista ni lahka stvar; njegovo sviranje na orglah bi se moralo le slišati. „Preludirati“ je znal neizrečeno umetno, ne morda iz not, ampak komponiral je kar sproti. Dejal mi je ob neki priliki, da bi mogel prebirati orgle pol ure, ali tudi celo

uro, ne da bi ponavljal istih akordov. Četudi je v tem nekoliko hiperbole, vendar nam kaže njegovo bogato znanje in nenavadno spretnost. Videti ga je bilo pri igranju popolnoma zamišljenega, kakor bi njegova duša živela v samih glasovih. Igranje njegovo pa se je rav-

nalo po času cerkvenega leta. Izvabljal je torej orglam včasih vesele, včasih žalne, počasne glasove. Semtertje pa je figuralno njegovo igranje kazalo muzika-veščaka, ki mu ga ni bilo para. Ob takih prilikah bi mu bilo želeti kar par oktav več na manualu, da bi razvil bogastvo svojih glasbenih idej. „Fug“ njegovih ni ovirala tudi ne njegova bolezen: poznejša leta mu je namreč protin močno pohabil prste. Iskal je pomoči v laških in krapinskih toplicah, žal, da brezuspešno. Sploh se sme trditi, da so Riharja-organista cenili največji glasbeni veljaki. Neki v muziki jako zveden c. kr. okrajni predstojnik z dežele mi je nekoč dejal: „Rad bi kmalu zopet šel v Ljubljano, da bi še jedenkrat Riharja slišal orglati.“

Učitelj je bil Rihar jako natančen. Zato mu je pa včasih nekoliko kri vskipela, kar je bilo čisto naravno; a mnogokrat se to ni zgodilo, kar lahko spričujejo oni, ki so ga poznali. Tudi se je hitro pomiril in bil zopet dober in prijazen.

O glasbi in njenem bistvu je dejal Rihar, da v obče ni drugega kakor preminjevanje nesoglasnih s soglasnimi akordi.¹⁾ Zato mi pa ni pokladal nikdar stavljenih preambulacij na polico, ampak v vseh trdih (*dur*) in mehkih (*mol*) vrstah je poučeval, kako se izvajajo ali sestavljajo nesoglasni akordi, in kako se imajo prevajati v soglasne. Zatrjeval mi je: Če se bom po teh navodilih sam dalje izobraževal, bo mi s časom na klavijaturi vse tako znano, ali kakor pravimo: domače, da skoro ne bom mogel napačno prijeti za orgle.

Posluh je imel Rihar neizrekljivo tanek. To se je razodevalo pri njem že kot otroku, ko je še učenec P. Roberta v Polhovem Gradcu kar sam ubral slabodoneči grajski glasovir. To mu je služilo pozneje dobro pri popravah v Ljubljani. Omenjam naj ob tej priliki še jako odlične naloge, da je za sloveči koncert, ki se je zvrševal ob času vladarskega kongresa v Ljubljani, on, čeprav takrat dijak, uglaševal potrebne glasovirje. Pravil mi je sam, da, če sliši kje svirati na glasovir ali doneti v kateri cerkvi orgle, prav natanko vé in loči, v kateri glavni vrsti se igra. Zatrjeval mi je celó, da, kadar slučajno mašuje med šolsko sv. mašo, vidi v duhu vsako tipko, katere se organist in učitelj Stetin z rokami dotakne na orglah.

Omenim naj še neko posebnost, kako mi je Rihar razne glasovne vrste primerjal z barvami. Glas *c* mu je bil snežno bele barve. *b* glasove mislil si je višnjeve. Od blede-višnjevega *f*-dur-a so se mu v glavi ali domišljiji preminjali po

zaporednem številu *b* ev tje do temno-višnjeve stopinje (*des*-dur). — *#* glasove je primerjal rdeči barvi. *G*-dur mu je bil blede-rdeč, in naslednji so mu bili vedno bolj v zagorelih barvah tje do *fis*-dur-a. Najlepšo, najživejšo in najgorečnejšo barvo je pripisoval glasu *a*-dur-u (s tremi *#*). Ta mu je bil med vsemi najveličastnejši, in ne vem, ali je to le moja domišljija, ali pa sem se navzel Riharjevega mnenja: tudi na moja ušesa doné napevi, postavljeni v tej vrsti, najprijetnejše, in tudi za orgle se mi zdi, ako se v tej vrsti igra z vsemi premeni, da tedaj pojó veseleje. Seveda vsak sodi po svojem vkusu.

Slovensko petje nekdanjih in tudi naših časov je opisal l. 1890. Franc Rakuša v knjigi: *Slovensko petje v preteklih dóbah*. Naj o tem še jaz kaj malega izpregovorim. — Da je slovenski rod od nekdanj rad pel v cerkvi in zunaj cerkve, je sploh znano. A za napeve ni nekdanj šlo tako lahko, kakor sedaj, ko skladatelji vsako novost lahko dadó v natisek. Prepisovali so si torej organisti in pevci razne skladbe drug od drugega, komponirali pa mnogokrat po svoji zmožnosti tudi kar sami za razne potrebe in okoliščine.¹⁾

Menda najstarejše tiskane slovenske napeve sem videl v knjigi, ki ima naslov: *Catholish Keršanskega Vuka Peissme*, spisal Ahac Steržinar. Obsega zlasti mnogo misijonskih pesmij z napevi vred.²⁾ Kdaj je bila ta knjiga natisnjena, ne vem.

L. 1800. je izšla v Ljubljani pesemska knjiga z naslovom: *Osem in šestdeset sveteh pesem, katere so na prošnje in poželenje več brumnih duš skerbno skup zbrane, poboljšane in pomnožene. K večji časti Božji, temu bližnjemu pak k duhovnemu troštu in podučanju na svitlo dane*. V predgovoru je sicer na strani 7 omenjeno, „da so na koncu nekaterih bukev viže teh pesem postavljene, da bi tisti, kateri se na vižne čerke ali note zastopijo, drugim te pesme po njih pravi viži naprej peli, dokler se njih ne naučé.“ Imam dva natiska te pesemske knjige,

¹⁾ Mimogredé naj tu omenjam, da so na večjih župnijah, zlasti po Dolenjskem, n. pr. v Šmarjji, Št. Vidu pri Stičini, Ribnici, Trebnjem, Št. Rupertu, Št. Jerneju, Leskovcu itd., pa tudi nekje po Notranjskem imeli nekdanj organisti bajé dobre plače, zato je pa ljudstvo tudi marsikaj od njih zahtevalo. Rajni orglarski mojster Peter Rojic iz Podbrezj, ki je v mladostnih letih veliko hodil uglaševati in popravljati orgle po raznih krajih, pravil mi je, da so bili nekateri izmed starih organistov res jako spretni. Nekateri izmed njih so bili pač tudi pesniško nadarjeni. Spominjam se, da mi je nekdo v Ljubljani pravil v otročjih letih o nekdanjem dolenjskem organistu, ki je med pridigo sledil tvarini gospoda govornika, sproti sestavljal iz pridige pesem, potem pa jo takoj tudi zapel.

²⁾ Deset ali najst tih pesem je gospod Janez Tavčar, župnik v Lešah, zaradi njih lepih napevov popravil, kar je bajé dalo imenovanemu gospodu dovolj truda.

¹⁾ Eine Abwechslung der dissonirenden mit den konsonirenden Akkorden.

a žal, da ni pri nobeni na koncu omenjenih not (sekiric). V našem kraju je še nekaj starejših ljudij, ki znajo peti nekatere teh pesmij; nekaj se jih še v cerkvi poje. — Pozneje (leta 1829.) je izdal Luka Dolinar, župnik na Jančem: *Pesme v nedelje celega leta*, katerim so sledile potem do leta 1848. še štiri knjige. (*Pesme v godove in praznike celega leta, 1833.* — *Pesme od farnih pomočnikov ali Patronov v Ljubljanski škofiji, 1839.* — *Pesme od Svetnikov in Svetnic, v Ljubljanski škofiji samo v podružnicah češenih, 1841* in *Mnoge svete pesme, 1848.*) Vsem tem pesmam je dodal imenovani župnik tudi napeve, ki so pa bili postavljeni le dvoglasno. Vsekako je ta veliki trud za povzdigo cerkvenega petja med Slovenci vreden častnega priznanja.¹⁾ Dolgo nisem vedel, da je rajnemu zaslužnemu župniku L. Dolinarju pomagal napeve delati rajni skladatelj Leop. Ferd. Schwerdt, dokler mi ni ta plodoviti in spretni komponist tega sam povedal.²⁾

No, tu in tam so bili gotovo pesniki in pevci, ki so na tihem delali v prosep slovenskega cerkvenega petja, a njihova dela niso prišla med svet. Jednega naj omenjam: V l. 1827. in 1828. je služboval v Železnikih kapelan Matevž Ravnikar, ki je pozneje mnogo pisal z imenom „Poženčan“ za naše slovenske časnike. Zložil je za tukajšnje (v Železnikih) pevstvo več pesmij.³⁾

¹⁾ Rojen je bil Luka Dolinar l. 1794., posvečen pa l. 1818. Da sta rajna L. Dolinar in Greg. Rihar do svoje dōbe največ delala in se trudila za razvoj cerkvenega petja med našim slovenskim narodom, je neovrgljiva resnica. Zato je pa Bog — dejali bi — tudi oba kar drugega za drugim poklical na dobrozasluženo plačilo v sveti raj. Gregor Rihar je namreč umrl dné 24. malega srpana l. 1863., Luka Dolinar pa jeden mesec za tem, dné 24. vel. srpana l. 1863. kot vpok. župnik v Spodnjem Tuhinju. V šematizmu za l. 1864. sta med umrlimi duhovniki natisnjena drug za drugim. Čudno naključje!

²⁾ Kakšen rojak je bil rajni Schwerdt, ne vem. Z menoj je govoril vedno le nemški, torej je bil pač Nemeč. Toliko mi je pa znano, da je imel kot skladatelj bogat zaklad dobrih mislij v glavi. Blizu 150 latinskih maš, Tantum ergo itd. je sestavil. Naredil je nalašč za moje potrebe več kratkih latinskih maš, zlasti za božični čas, in nekaj malega še drugih napevov. Na starost je živel v veliki bēdi. Naključje je tako nanoslo, da sem l. 1854. dobil slučajno oni list „Laibacherice“ v roke, ki je naznanjal njegovo smrt. Stalo je natisnjeno doslovno: „1854, Oktober, 2. Leopold Schwerdt, Institutsarmer, alt 84 Jahre, im Versorgungshause Nr. 5, an Altersschwäche.“ Dostavil sem k temu opazko: „Slaven komponist tako umrje!“ — Ako se prav spominjam, sestavil je Schwerdt med drugim tudi ono latinsko mašo, katero so v Šenklašču peli o zahvalni slavnosti, ko je bilo zidanje kupole srečno dovršeno. Čul sem praviti, da Rihar ni mogel dobiti za to slavnost primerne maše. Schwerdt je zvedel za to zadrego in bajē dejal: „Ako se mi oblubi, da se bo maša ob slavnosti pela, sestavim jo jaz.“ — Zgodilo se je neki res oboje.

³⁾ Koval je Matevž Ravnikar še druge vrste pesmic, vmes tudi napise na grobne križe. Iz otroških let se še spominjam nekega takega napisa na lesenem križu na-

Tako n. pr.:

Novoletna:

Preteklo je leto,
Ne bo ga več spet;
Danes začnemo,
Novoga štet! itd.

Za Binkošti:

O sveti Duh!
O sveti Duh:
Ti naše srca razsvetli, itd.

O škofovem prihodu,

(namestu „Ecce sacerdos magnus“):
Pridi mašnik! nov'ga testamenta,
Vel'ki apostolski poglavar itd.

V čast farnemu Patronu sv. Antonu Puščavniku:

Glejte, kaj Anton puščavnik
Prestoji težavnega;
On je božji zvest služabnik,
Zanič'vavec časnega itd.¹⁾

L. 1827. je izdal rajni Blaž Potočnik prve bukvice svojih pesmij z naslovom: *Svete pesme za vse velike praznike med letam. Jih je nekaj zložil, nekaj zloženih pridjal Blaž Potočnik.* (Pisane so v metelčici.) Bil je ta gospod takrat stolni kapelan in „Cantor“ (pevec). Nekaterim teh pesem je bil naredil napeve tedanji župnik v Poljanah nad Loko, poznejši dekan ribniški, Janez Traven.²⁾

Tudi latinsko cerkveno petje se je bilo jelo gibati že pred Riharjem. Blaž Potočnik, iskreni prijatelj njegov, je bil tudi v tem nekako njegov predhodnik. Kot bogoslovec (l. 1819.—1822.)

šega pokopališča na grobu deklice, ki je bila umrla v cvetju najlepših let, in katerega je bil sestavil g. kapelan Matevž. Ostal mi je v spominu do današnjega dné:

Devica sem štela,
Let dvakrat devet,
Pa smrt je hitela
Me v cvetju požet.

Pozdravljen' bodite,
Ki memo greste,
Za mene molite,
Jest prosim za vse.

¹⁾ To pesem je bil pozneje nekaj opilil in predelal tukajšnji rojak, rajni Anton Pintar, župnik Zaliloški, in se nahaja natisnjena v bukvicah: *Svete Pesme, IV. bukvice. Nabral in na svitlo dal Luka Jeran, str. 136.*

²⁾ Rojen je bil l. 1781., posvečen pa l. 1813. Rajni gospod Rihar mi je nekoč sam te napeve imenoval in naštel. Čisto vseh se natanko ne spominjam več, vem pa, da so bile vmes: Adventna: „Vi oblaki ga rosite“; — postna: „Glej o grešnik grehi tvoji“ (menda: „O vi vsi, ki greste po poti“ tudi); — Vnebohod: „Praznik svet se dans obhaja“; — Sv. Trojica: „Prerok silno je zdihval“, in Vsi svetniki: „Oh odprite se nebesa!“

je moral imeti Potočnik tudi nekatere zelo zmožne in spretne tovariše, sam pa je bil preizvrsten sopranist. Imel je skoraj ženski glas. Neki umrli okrajni sodnik mi je pripovedoval, da je ob času slovečega ljubljanskega kongresa, l. 1821. (katerega so se vdeleževali do malega vsi evropski vladarji ali pa njih zastopniki), prišel naš avstrijski cesar Franc nekoč v Šenklavž, ko so ravno bogoslovci — r. Potočnik njim na čelu — prepevali. Vladar jih je osupel

poslušal. Malo dnij potem je prišel cesar k tedanjemu škofu Avguštinu Gruberju (poznejšemu nadškofu solnograškemu), omenil med drugim tudi petje v Šenklavžu, in je jako laskavo pohvalil. Škof Avguštin je dejal: „Ti pevci so bili moji bogoslovci“, na kar je cesar odvrnil: „Prevzvišenost! Ako vaši alumni tako znajo peti, moram Vam že častitati.“

A sedaj k Riharju!

(Dalje.)

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

III. Znamenite zgradbe.

Da bomo bolje umevali opisovanje zgradb, predočimo si najprej mesto v obče, njegovo velikost, lego in dele.

Sedanje mesto šteje po novi štetvi s predmestjem vred nad 4000 prebivalcev. Potemtakem pač ni posebno veliko. Zunanje lice mesta nam pa bolje predočujejo slike, nego opisovanje.

Javnih trgov ima mesto osem, med katerimi so najbolj živahni glavni, florijanski in minoritski trg; na teh se prodajajo živež in druge potrebne reči za domače življenje. Ulic štejem osemnajst; niso pa vse lepo ravno izpeljane, marveč kakor je nanesla prilika. Najbolj živahne in ob enem lepe so: poštna, florijanska, ogrskovratna, cerkvena in gospodska ulica. V teh imenovanih se nahajajo najlepše prodajalnice in zaloge.

Če si hoče ptujec ogledati znamenitosti in izstopi na kolodvoru, naj gre po pešpoti na levo tik železnice: tako pride v varaždinsko ulico v predmestju. Od todi naj se drži omejenih peterih ulic, da vidi najlepši del mesta in tudi starinske spominike. Nadalje naj gre po gosposki ulici, katera ga vodi na grad, od koder ima lep razgled okrog na Ptujsko polje in po bližnji okolici.

Ozrimo se v mesto samo, katero je na vshodni in severni strani še nekoliko obdano z zidom iz 16. stoletja, in si oglejmo najprej

cerkve.

Na glavnem trgu stoji velika mestna župna cerkev v čast sv. Juriju posvečena. Cerkev stoji na mestu, kjer je bil nekdanj Herkulov tempel.

Tega je l. 313. po Kr. Konstantin Veliki daroval kristijanom za cerkev, katero so pozneje surovi narodi razrušili.

Sedanjo je bajè dal postaviti slovenski knez Privina, gospodar spodnje Panonije. Pa predno je bila cerkev gotova, umrl je pokrajinski škof Oton (836?). Nato se Privina obrne do nadškofa Luitprama, ki je bil od l. 836. nadškof za Adalramom, ter ga prosil, naj bi prišel v Ptuj ter posvetil novopostavljeno cerkev. Nadškof je prošnjo uslišal ter prišel najbrž l. 846. na Slovensko. Na tretjo nedeljo po binkoštih omenjenega leta je z veliko slovesnostjo posvetil cerkev sv. Jurija, katera se je potem rabila za stolnico pokrajinskih škofov. Koncem 12. in v začetku 13. stoletja so jo prenovili in predelali, da se je od prvotne cerkve ohranilo le malo. Sedanja cerkev meri od prednjega oltarja do velikih vrat 52·15 m in na široko od kapele sv. Frančiška do kapele sv. Dizma 17·20 m, s kapelami vred pa 37 m. Pisatelj Sim. Povoden in po njem drugi trdijo, da je bil prvi ustanovitelj sedanje cerkve sv. Jurija l. 785, nadškof Arnon (785—821), nadškof Luitpram (836—859) pa da jo je proti vshodu podaljšal s pomočjo kneza Privine in l. 846. posvetil. Zahodni del in stranski ladiji bi bili po njegovem mnenju iz leta 1312., kapeli pa iz 18. veka. Toda, ako si natančneje ogledamo stavbo in zlog posameznih delov cerkve, moramo o postanku cerkve soditi vse drugače.

Od Luitpramove cerkve sedaj ni drugega kakor le podzidje, ki nosi tridelno ladijo. Osredje s povišano srednjo ladijo in z nizkima stranskima ladijama s stebri, spojenimi z loki, je izrečno romanskega zloga in ima torej svoj početek v 11. ali 12. veku. Okna sedanje cerkve pri velikem oltarju so v gotskem zlogu, a žal, l. 1816. je dal slikar Peter Schiffer, ki je ves

Glavni oltar v mestni župni cerkvi v Ptuj.
(Z imenitnimi stoli.)

prezbiterij slikal na presno, zazidati tri okna in na njih je naslikal obglavljenje sv. Jurija.

Dragoceno olepšavo je dobila mestna cerkev leta 1446. Takrat je namreč župnik Vincencij, vicedom lipniški in dvorni hišnik solnograjskega nadškofa, oskrbel za novi prezbiterij dvajset na vsaki strani iz hrastovega lesa umetno izdelanih sedežev, ki se še dandanes ondi nahajajo, ter so vredni, da jih človek natančno ogleda. Vsaka oseba, ki sedi, ima svojo streho, naslonjalo in stranske stene, vse tako lepo izrezano in pravilno sestavljeno, da se prijatelj umetnosti tega umotvora gotskega zloga ne more dovolj nagledati.¹⁾ In dasi je delo staro že 450 let, vendar je še tako trdno in dobro ohranjeno, kakor bi je bil mizar dodelal pred malo leti.

Od zunaj se vidi cerkev velika in brez lepote, a notranjščina je občudovanja vredna. Srednja ladija je okrašena z mnogimi spomini srednjega in novega veka, izmed katerih

¹⁾ Neki konservator štajerskih starin pravi o njih tako-le: „Es sind ihrer 40 an der Zahl, und da jeder von ihnen einen Vordertheil, eine Rücklehne, ein Dach und einen Seitentheil (den zweiten zum nächsten Stuhl gerechnet), da ferners jeder dieser Theile ein eben so schön gedachtes als fleissig und rein ausgeführtes, halb erhabenes oder durchbrochenes Schnitzwerk aus guter Kunstperiode, von hartem Holze hat, so zeigt sich dem Beschauer auf 160 Tafeln von bedeutender Grösse ein Album gothischer Ornamentik, wie wohl selten ein ähnliches vorkommen mag.“ (F. Raisp, Pettau, str. 21.)

so pa le nekateri zgodovinskega pomena. V ozadju je kor, lepo umetno delo srednjega veka, kakor priča svodni obok iz l. 1312.; izdelal ga je stavbinski mojster Matija Wand. Veliko zaslugo za olepšavo kora v gotskem zlogu si je pridobil l. 1840. Simon Povoden, med tem, ko pročelje cerkve še čaka dovršitve.

Cerkvena tla je dal položiti l. 1590. ptujski svetovalc in kupčevalec Anton Marenzi (Marenc) s svojim bratom Aleksandrom in z njegovim sinom Jeronimom na svoje stroške.

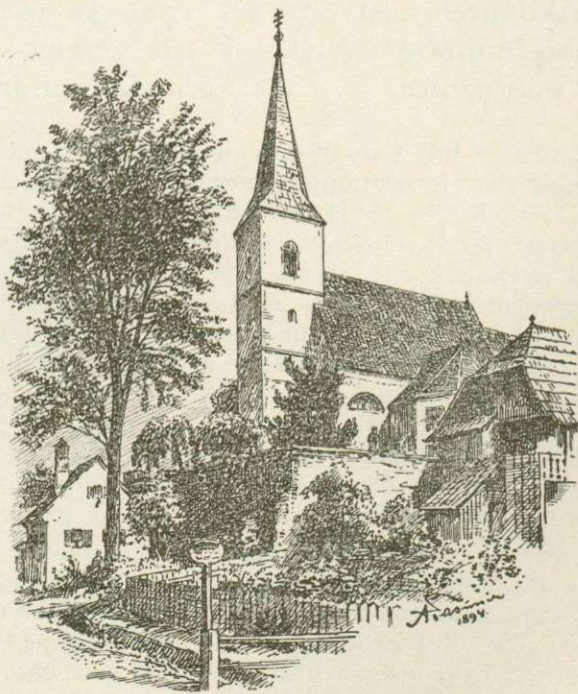
Sedanjo cerkev so v novejšem času zopet prenovili ter ji dali l. 1881. lep nov križev pot iz lesa izrezan. Poleg glavnega oltarja je v cerkvi trinajst stranskih oltarjev, kateri so vsi umetno izdelani. V zakristiji pa je shramba za oblačila umetniško mizarsko delo iz sredine prejšnjega stoletja.

Največji dobrotniki te cerkve so bili solnograški nadškofje, lastniki ptujskega gradu, avstrijski vojvode, grajščaki Zavrčki in Borlski, Vurberški in Majšberški in mesto samo.

Solnograški nadškof Konrad I. (l. 1106 do 1147.) je cerkev sv. Jurija v 12. veku povzdignil v nadduhovnijo¹⁾ z različnimi in imenitnimi pravicami, in vsakateri župnik ptujski je bil navadno višji duhovnik ali arhidijakon solnograškega nadškofa za spodnjo Štajersko; opravljal je v njegovem imenu razne imenitne službe, duhovne in posvetne.

Leta 1041. ali 1042. so prihruli z veliko trumo Madjari pod kraljem Albo pred Ptuj ter ga oblegali; mestu na pomoč je prišel še o pravem času mejni grof Gottfried ter jih pre-

¹⁾ Die Pfarre s. Georgen in Pettau ist uralt. Muchar, III., 249.

Cerkve sv. Ožbalda v Ptuj.

magal pred mestnim ozidjem v Budini. V tem času je bil postavljen oni visoki stolp, ki stoji še dandanes kot nema priča sive starodavnosti in veličastna straža tik mestne cerkve. Pripovedka veli, da so ga zidali velikani in sicer ob tleh sedé, pri sredi klečé, in ob vrhu stojé.

Kakor smo slišali, bili so l. 1684. in 1705. veliki požari v mestu. Ob tej priliki so stolp porabili za zvonik in l. 1706. vanj obesili pet lepodonečih zvonov, kateri so še vedno v njem.

V Kaniži, predmestju ptujskem, je še druga stara in slavna cerkev, namreč cerkev sv. Ožbalda¹⁾, katero je pokrajinski škof Ožbald (855—859) postavil na razvalinah nekdanjega Martovega templja, grof Grozvin pa jo je povečal. Ko je l. 874. umrl slovenski knez Kocelj, gospodar na Blatnem jezeru, dobil je vrhovno oblast čez Panonijo Karlman, sin nemškega cesarja Ljudevita; ta je izročil grofijo Dudlebsko z mestom Ptujem grofu Grozvinu. V tem času je prišel solnograški nadškof Teodmar ali Dietmar (874—897) v Ptuj in ondi posvetil cerkev sv. Ožbalda l. 874. Cerkev je posvečena v čast sv. Ožbaldu, mučeniku in kralju angleškemu, kateri je l. 642. izgubil življenje v vojski s poganskim kraljem Pendo. Podoba sv. Ožbalda v prednjem oltarju drži v desni roki kraljevsko palico, v levi pa gavrana, ki ima v kljunu prstan ali obroč.

Iz zloga sodimo, da je prezbiterij iz 15. stoletja, cerkvena ladija s korom in zvonikom, kakor tudi obe stranski kapeli, iz 17. stoletja, kar nam kažejo grbi na oboku grofov Leslie in knezov Lichtensteinskih. Jakop grof Leslie, kateri je bil oženjen s kneginjo Terezijo Lichtensteinsko, bil je posestnik ptujskega gradú od l. 1667.—1692.

L. 1637. je postala samostalna župnija za slovensko prebivalstvo²⁾, a l. 1789. so jo prevzeli oo. minoriti in tako je bila cerkev sama zopet podružnica. L. 1818. jo je dal minoritski

¹⁾ Aquilin Julij Caesar pravi v svoji zgodovini „Beschreibung des Herzogthums Steiermark“ II. Th., p. 346 tako-le: „Die Kirche des H. Ostwalds ist nicht von H. Modestus, ersten Sklavenbischofe, sondern von Priwinna dem Herzoge erbaut, von Luipram dem Erzbischoffe zu Salzburg geweiht worden, wie ich in meinen Jahrbüchern Steiermarks im ersten Theile auf der 320. S. gezeiget habe“. To je najbrž pomota, kar se vidi iz nadaljevanja, ko pravi, da je bila ta cerkev prestolnica škofov. Caesar je bil tako poučen po neki kroniki, katero je dobil od cirvinskega (Rottenmann) prošta Antona Simbinelli, katera je bila okoli l. 1682. od Jurija Hauptmanna, dušnega pastirja v okolici ptujski, pisana, namreč na Hajdinu.

²⁾ Že l. 1535. se imenuje župnija, kakor svedoči neki zapisnik lavantinskega škofa Filipa Renner-ja, ki ima sledeče: „1535. Vigesima octava Octobr. Reconciliavit Cimiterium et Chorum parroch. ecclie. s. Osualdi prope Petau, Saltz. dioec. Et consecravit duo altaria extr. chorum“, namreč to leto je očistil od Turkov oskrunjeno pokopališče in presbiterij sv. Ožbalda.

provincijal in župnijski oskrbnik Vinko Grupauer prenoviti, in sedaj ima razven prednjega oltarja še štiri stranske, in sicer: oltar device Marije, sv. Sebastijana, ss. Valentina in Ulrika; vsa oprava je iz lesa. Zvonik hrani tri zvonove, kateri so bili obešeni l. 1706., srednji pa l. 1774.

Okoli cerkve sv. Ožbalda je bilo do sedanjih časov pokopališče za slovensko župnijo; pred par leti so pokopališče odpravili na ukaz posvetne vlade iz zdravstvenih ozirrov.

Nekdaj so bile v mestu cerkve, od katerih je sedaj malo sledú. Tako so postavili meščani l. 1681. na severo-vshodni strani mesta, na danjem tako imenovanem mestnem pokopališču, cerkev sv. Jožefa. Postavili so jo meščani vsled obljube, katero so storili l. 1680., kakor je že bilo povedano, ko je kuga strašno morila ljudi v Ptuj in okolici. Imela je štiri oltarje, namreč: sv. Jožefa, sv. Erazma, sv. Antona Paduvanskega in brezmadežnega spočetja Device Marije. Od blizu in daleč so ljudje v procesijah prihajali tje, da bi dobili od sv. Jožefa pomoč v raznih potrebah. Pri tej cerkvi je navadno stanoval eremit ali puščavnik, ki je opravljal službo zakristanovo. Papež Inocencij XI. je dné 20. malega srpana l. 1685. podelil popolne odpustke vsakateremu, ki bo z navadnimi pogoji dné 3. vel. travna obiskal to cerkev in v njej molil na namen sv. cerkve.

Dné 30. vinotoka l. 1707. je to cerkev slovesno posvetil sekovski škof Franc Anton Waggenberg. Čez osemdeset let, namreč l. 1787., jo je pa zadela po ukazu cesarja Jožefa II. žalostna usoda, da je bila prodana za 900 gld. in potem podrtá; sedaj ni več nobenega sledú za njo.

Druga je bila v ulici vseh Svetnikov v čast vsem Svetnikom posvečena. Ustanovila sta jo brata Ulrik in Bernard, gospoda ptujska, l. 1380.; l. 1513. jo je slovesno blagoslovil nadškof solnograški Leonhard (1495—1516), ko je slovesno v posest vzel Ptuj. Sekovski vladika Martin govori v svojem dnevniku, katera je zapisal l. 1607. 11. rožnika, tako-le: „Istega dné pridemo do cerkve vseh Svetnikov v Ptuj, ki je podružnica mestne župnije. Ni tam pokopališča, pa tudi sv. Rešnje Telo se ne hrani. Ima tri oltarje; božja služba je devetkrat v letu.“

L. 1787. so jo zatrli in prodali. Za cerkvijo vseh Svetnikov je bilo svoje dni pokopališče za nekatoličane. L. 1840. si je neki protestant izpremenil cerkev v stanovanje, katero pa ima sedaj zopet katoličan.

Tretja je bila v nekdanji bolnišnici, cerkev sv. Duha, ustanovljena od ptujskih gospodov, Ulrika in Bernarda, leta 1413., a posvečena l. 1513. od solnograškega nadškofa Leonharda. Za njo je sedaj le še malo sledú, in kolikor

se je mogel pisatelj prepričati, služi sedaj za drvarnico, ker se je l. 1784. porušila sama od sebe.

Cerkvica sv. Roka stoji na osamelem griču, na desnem bregu Drave v predmestju Bregu tik državne ceste, ki vodi proti Hajdinu in sv. Lovrencu na Dravskem polju. F. Raisp méni, da je ostanek od kake trdnjave. Okoli l. 1645. je v Ptujju razsajala strašna kuga, ki je izpraznila več hiš. Po neprevidnosti meščanov se je zatepla nevarna bolezen tudi v okolico in v Haloze, kjer je še huje morila. Da bi Bog odvrnil hudo šibo, obrnili so se meščani in okoličani zaupno k sv. Roku in so obljubili njemu v čast cerkvico. In res že l. 1646 je v Ptujju in okolici kuga prenehala, med tem ko je v drugih krajih slovenskega Štajerja, zlasti v celjskem okrožju, davila huje kakor popreje. Zato je M. Janez Rajavec, župnik na Hajdinu¹⁾ začel pri meščanih in okoličanih pobirati milodarov in ž njimi zidati cerkvico. Uboštvo je sicer bilo veliko, vendar je v par letih nabral toliko, da so dodelali cerkvico že l. 1650. Sedaj je podružnica sv. Martina na Hajdinu, in ima zraven prednjega oltarja dva stranska oltarja v čast sv. Rozalije in sv. Filipa in Jakopa z malim zvonikom. Ob jedni strani cerkve stojé krasne lipe.

V njej se je več kakor sto let obhajala ob raznih prilikah služba božja; od blizu in daleč so dohajali verni kristijani v procesijah tje, da bi se priporočali sv. Roku. Toda po ukazu cesarja Jožefa II. so jo leta 1786. premenili v vojaški magacin. Ob tej priliki je neki vojak zapisal na zahodnjo steno cerkvice te-le besede: „Sveti Rok, v čegar češčenje je bila nekdanj ta cerkvica postavljena, odpusti nam kristijanom, ki onečastujemo tvoje svetišče. Pa utegnejo še priti časi, ko te bomo zopet pomoči prosili.“

Dné 5. listopada l. 1818. je to cerkvico prodala vlada za 714 gld. okoličanom, ki so jo lepo

¹⁾ Ustanovnik cerkvice sv. Roka, M. Janez Rajavec, ni bil kmet, kakor trdijo F. Raisp, Pettau, 26. — dr. Hönsch, Tagespost, 1863 štev. 280, Janisch, top.-stat. Lexic. II. 473 in drugi, ampak je bil župnik na Hajdinu. Rojen na Črni Gori, bil je v mašnika posvečen v Gradcu dné 22. grudna 1635. L. 1645. je že župnikoval na Hajdinu, kjer je l. 1665 začel pisati matrike. Umril je ondi dné 26. prosinca l. 1669. in 28. i. m. so ga pokopali pri sv. Roku. Njegov nagrobni kamen so l. 1786. z drugimi pločami vred prodali nekemu meščanu, pa zgodovinar Sim. Povoden ga je zopet kupil in dal vzidati v zunanjo steno mestne cerkve. Tam ga lahko vidiš še sedaj. Na njem je ta-le napis: „Hic jacet R. D. M. Joan. Raiavec in Handin, Qui tempore valde grassantis pestis tam hic, quam Pettovii 1645 voverat capellam s. Rochi et s. Sebastiani, quo facto voto notabiliter per Dei gratiam et beatissimae S. V. M. opem inceperat lues minui. Hic saepe cecinit requiem Ae. D. eis D. Qu. Dicas et tu: obiit 1669. mense —.“ (M. Slekovec, škofija in nadduhovnjija v Ptujju, str. 108).

osnažili in dali zopet blagosloviti. In še današnji dan stoji na griču ter opominja Ptujčane, naj ne pozabijo žalostnih dnij božje šibe, ampak hvalijo Boga, ker jih dandanes varuje enakih nezgod.¹⁾

Samostani.

Na mestnem teritoriju so bili svoje dni ustanovljeni trije samostani, slavni in imenitni, izmed katerih se je do sedaj ohranil samo jeden. Ob času Jožefa II. je vél slobodomiselni duh, kateri je želel zatreti vse dobrodelne zavode, tako tudi samostane, kar se gotovo ni zlagalo z namero in mislijo ustanoviteljev in dobrotnikov. Kakor se dandanes občno misli, delovali so zoper samostane največ cesarski uradniki (komisarji), ki so sovražili cerkev, in sicer bolj na svojo roko, kakor pa na ukaz cesarja.

Najstarejši med njimi je dominikanski samostan²⁾, za katerega je prepustila Matilda, vdova Friderika Ptujškega, l. 1230. potrebno zemljišče ravno pod gradom tik Drave, na katerem je bil najbolj po prizadevanju solnograškega nadškofa Eberharda II. (1200—1246) še v tistem letu postavljen samostan. Bil je prvi samostan tega reda na Štajerskem. Isti nadškof je dné 11. vinotoka l. 1231. dominikanom potrdil vse privilegije, kar so jih že imeli in jih bodo še dobili. Tudi oglejski patrijarh je dominikane pooblastil, da smejo povsod po njegovem patrijarhatu, kjerkoli bodo božjo besedo oznanjevali, podeliti svojim poslušalcem štiridesetdnevni odpustek.³⁾

(Dalje.)

¹⁾ Sim. Povoden, Beytrag zu einer steyerm. Kirchengesch. 290.

²⁾ Neki štajerski zgodovinar piše o ustanovitvi tega samostana tako-le: „— Ex eadem vero magni Patriarchae Augustini familia, in qua vitae sanctioris documenta b. Dominicus Oxomiensis primum Canonicus imbiberat, feliciter enatus Praedicatorum ordo, primam in Styria inferiore stationem magno patriae totius bono occupavit. Lubet isthinc usurpare verba, quibus coenobii illius originem, e veteri tabulario exceptam, familiaris penna benevole communicavit. [Domus haec nostra fratrum Praedicatorum Petovij, anno Dmni. milles. ducentesimo trigesimo ad petitionem piaae memoriae venerabilis D. Eberhardi Salisburgensis Archi-Episcopi concessa est, et fundari inchoata in area, quam contulit felicis recordationis nobilis matrona Mechtildis, relicta Domini Friderici de Petovio, viri nobilis, et honesti vidua. Fuerunt autem principales benefactores, memoratus Archi-Episcopus, et Dominus Bernardus de Petovio; deinde D. Wulfingus de Stubenberg, et Comitissa uxor ejus. Primus Prior fuit frater Otto, cognomento Grammatica.] His sane stativis antiquissima Pannoniae superioris civitas, longe felicior, quam Romanis olim legionis XIII. Geminae, Piaae, Fidelis, sub Vespasiano Augusto, hybernis evasit.“ (Chronologia incltyti ducatus Styriae ab anno 1180—1230 ab Octavio Bucelini S. J. Graecii 1720. pag. 271.)

³⁾ Zahn, Urkundenbuch II. 369, 383, 433 in 437. Beiträge zur K. st. G. 16, Jahrgang (1879) 3—25.

(Spisal dr. Fr. Sedej.)

Dné 8. malega travnalanskega leta je bil pred avstrijskim gostiščem v Jeruzalemu velik hrušč in trušč, pravi orientalski dirindaj. Sredi ulice, vodeče proti damaščanskim vratom, je čakala cela vrsta vóz z zapreženimi konji; južni del ceste, skozi katero se vije „križev pot“, pa je bil natlačen s tropami dolgoušcev, njihovih poganjačev in radovednega ljudstva. Gnečo so prerivali slepci prosjaki, v jednomer kličoč svoj: „Ja havádža, bahšís, bahšís“, in voditelji karavane s svilnatim robcem, pokrivajočim zatilnik in vrat. Dogodek, ki se je razvijal na razpotju pred gostiščem, ni bil sicer nenavaden, — avstrijska karavana se je namreč spravljalna na pot v Jeriho in k Mrtvem morju kakor druga leta, — a nečuvveno je bilo to, da dragoman, g. Lorenzo, s katerim se je bila karavana pogodila, naj priskrbi vse za pot potrebno, ni držal pogodbe. Vozovi niso prišli točno, in še ti, ki so prišli, bili so neokretni, prekriti, starinski kakor Noetova ladija. Nekateri konji so bili tako mršavi, da niso mogli izpeljati voza izpred gostišča. „Tako pa se nismo pogodili“, vzkliknem nevoljen, izstopim iz voza in hitim k dragomanovemu sinu — njegov oče je namreč že odhajal proti Jerihi, meneč, da je vse v najlepšem redu — naznanit mu v imenu karavane, da je pogodba neveljavna in da si vzamemo na pot drugega dragomana. Pritrjeval mi je tudi globoko užaljeni veleč. gosp. Joch, vodja avstrijskega gostišča, rekoč, da kaj takega se doslej še ni pripetilo ne gostišču, ne karavani. Dragomanov sin je vil roke, plakal, obečaval, da hoče brzo priskrbeti boljše vozove in konje, a mi se nismo dali omehčati. Vendar, ker je g. Lorenzo vsakrat vodil avstrijsko karavano k Mrtvem morju in ker nam je oni dan bilo težko dobiti si drugega vodnika, zato smo se ga naposled usmilili. — „Bodi!“ odgovorim, sporazumevši se z drugimi sopotniki, „popeljete nas popoldne ob jedni; dotlej morabiti vse v najlepšem redu. Vendar, ker ste vi

krivi, da izgubimo danes pol dneva in je čas denar, utrgamo vam plačilo za pol dneva.“ „Si Signore!“ dé nato dragomanov sin, globoko pripognivši se, ter jo popihne s svojim pratežem in objem.

Oj ti Lorenzo, potomec italijanskega naseljenca in dedič slavnoznane italijanske nerednosti in nezanesljivosti! Zaslužil si, da ožigosam tu tvoje ime in svarim vsakega jeruzalemskega romarja pred teboj.

Ko sem se opoldne vračal z Oljske gore, videl sem pred gostiščem že vse za pot pripravljeno, točneje in bolje kakor zjutraj.

Ob jedni popoldne zasedemo vozove in konje. Na čelu karavane sta jahala Lorenzov sin in mlad tirolski častnik, člen naše karavane, ki si je bil v Jeruzalemu kupil šarno arabsko opravo za konja, da je razenj majalo samih pisanih trakov in šopkov ter se vse lesketalo srebrnega lepotičja. Njima so sledili vozovi, v katerih je sedelo drugih petnajst romarjev, med njimi tri ženske. Na zadnje so drobili stopinje štirinožni osli in dvonožni njih poganjači mukari kot „agmen novissimum“.

Do novejšega časa so potniki proti Jordanu večinoma le jahali, ker je bila pot slaba in razdrta. Odkar pa vozi od Jafe do Jeruzalema železnica, in turška vlada nekoliko bolj skrbi za ceste, rabijo karavane od Jeruzalema do Jerihe tudi vozove, kar je romarjem, zlasti ženskim, jako ugodno.

Vozeč se imenitno navkreber po jedini vozni ulici jeruzalemski, pridemo kmalu do damaščanskih vrat Bâb el 'Amud, kjer sedi turška straža, in skozi nje izven mestnega zidovja. Pred vrati so se utaborili pod bornimi šotori Beduvini, divji sinovi puščave; okoli njih pa so se pasle čede, njihovo jedino posestvo, in igrali poredni otroci. Beduvini ne smejo v jeruzalemsko mesto. Kdo bi tudi dal prenočišče tem orientalskim ciganom? Zato se srdé na vsakega meščana, še bolj pa na ptujce. Njih plamené oči so švigale proti nam srd in nevoščljivost.

Prišedši iz damaščanskih vrat, ki vodijo proti Damasku in so zavarovana ob straneh z

dvema stolpoma, obrnemo se proti vshodu po precēj globokem in širokem prekopu vštric mestnih zidin. Ta prekop sta dala prekopati kralja Heroda Agripa I. in II. ob apostolskih časih, da bi tako mesto tudi proti severu bilo odrezano in zavarovano s tretjim zidovjem. Na tak način sta obzidala severno predmestje Bezeto. To Herodovo zidovje, tretje imenovano, je šlo po isti strani, kakor današnji severni zid. Današnje obzidje (sezidano od Solimana l. 1536.—1539.) z vdelanimi 34 stolpi, sedmerimi vrati, z linami in zobčastimi nadzidki v podobi stopnatih piramidic, je kaj lično in častitljivo. Večna škoda bi bilo podreti je. Oziraje se nanj sem s psalmom 121, 7, svetemu mestu voščil: „Bivaj mir v tvojih zidovih in obilost blagoslova med tvojimi stolpi.“

Onstran prekopa, malo niže od damaščanskih vrat, se vzdigujejo stene navpično obsekanih skladov, kakor pri kakem kamenolomu z zevajočimi jamami, med njimi pa holmček, odet z borno travo. Vhod v največjo votlino prekrijava zid in hišica nekega turškega derviša. Kakor drugodi, tako so tudi ta znameniti kraj zasedli Turki, da za dobršen bahšiš dovoljujejo kristijanom vstop. Kaj pa je v tej votlini znamenitega?

Ko si se pobotal z dervišem, čuvajem te votline, te vodi iz male jame v večjo, rotundi podobno, ter ti pokaže grob nekega sultana, zadaj za njim pa takozvani grob Jeremije preroka. Toda sporočilo, da je tukaj pokopan Jeremija, je šele iz XV. stoletja. Kakor nam cerkveni očaki poročajo, Jeremija ni bil v Jeruzalemu pokopan, ampak blizu egiptovskega mesta Tafnisa, kjer so ga trdovratni judje kame-

nali. Nekateri ménijo celó, da je Jeremija v tej votlini pel srce topeče svoje žalostinke-lamentacije. Kakor se iz napisa in začetka lamentacij zdi, je pesnik prerok, živo opisujoč razrušbo in osamelost mesta, sedel na nekem vzvišenem kraju, odkoder je gledal razdejano mesto. Ni torej verjetno, da bi Jeremija pel in pisal svoje žalostinke v tej votlini, katero so odkrili najbrž šele ob času Heroda Agripe pri prekopavanju. Možno pa je vendar, da je sedel in bival na holmcu, dvigajočem se nad votlino, odkoder se sveto mesto vidi prav dobro.

Ta holm je znamenit tudi zaradi tega, ker je hotel protestant Q. Thénus l. 1842. dokazati, da je tu bila Golgota in treba torej tukaj iskati Kristusov grob. Pač brezpotrebna in brezuspešna novotarija! Avtencija Kristusovega groba, ki se dandanes nahaja v mestu, je podprta s tolikimi razlogi, da celó pametnejši protestantje, kakor n. pr. Tit Tobler, Schick i. dr. to priznavajo. Ko bi kristijani hoteli pretvoriti starodavno poročilo o Kristusovem grobu, gotovo bi ga stavili z u n a j današnjih mestnih vrat, ker je Kristus trpel zunaj mesta, in ga ne bi častili v mestu. Sploh bi mislili jako slabo in neugodno o gorečnosti in resnicoljubnosti prvih kristijanov, njih duhovnov in škofov kakor tudi sploh o vsem krščanskem ustnem sporočilu, ko bi ne verjeli temu, kar so nam sporočili o Kristusovem grobu.

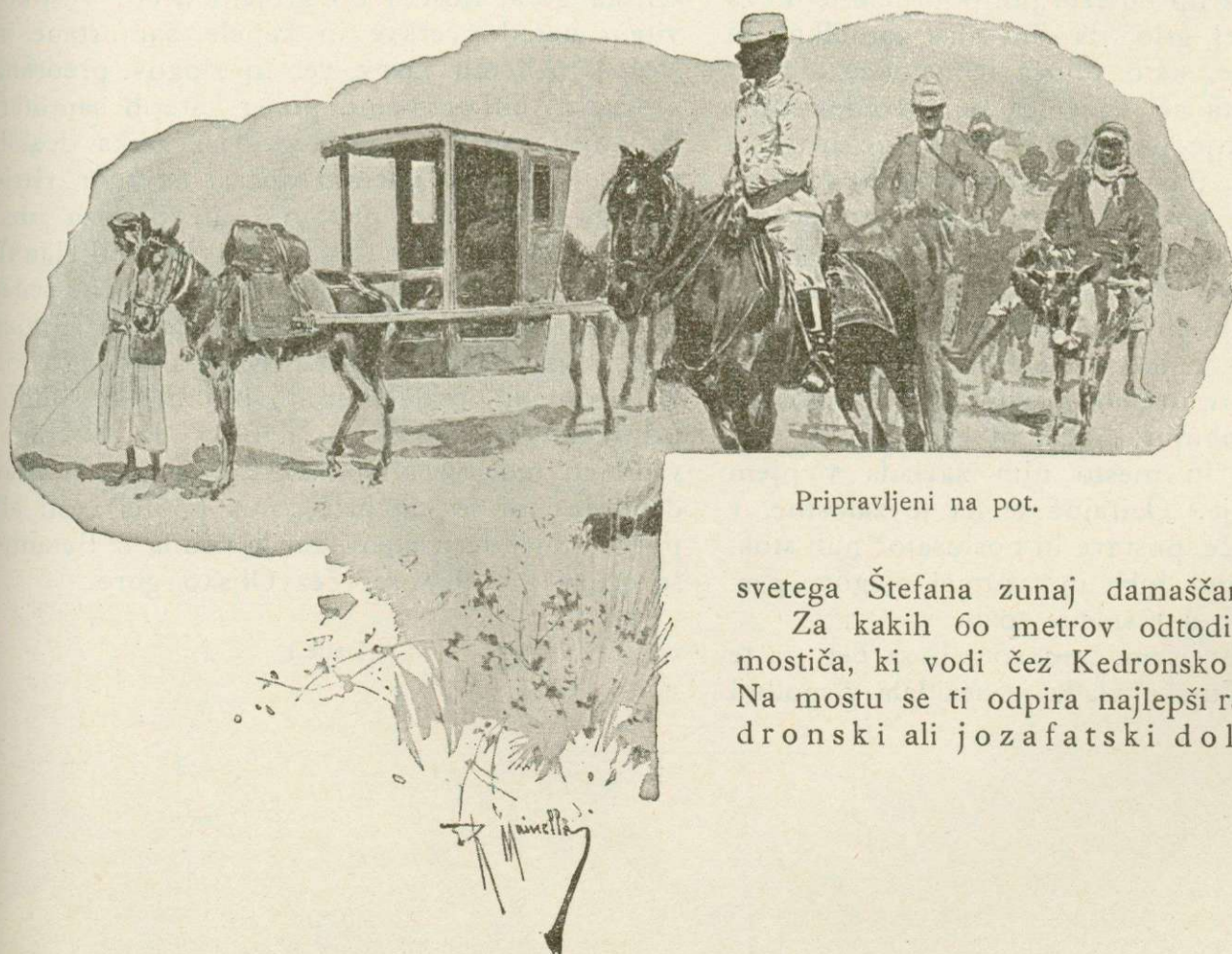
A pojdemo naprej, ker pot je dolga! Oči in ušesa pa odprimo na stežaj!

Ko zdrdramo po prekopu mimo severne strani zidovja, pridemo na vogel štirivoglatega mesta in še obrnemo proti jugu navzdol pod vrati sv. Štefana v kedronsko dolino. Ravno

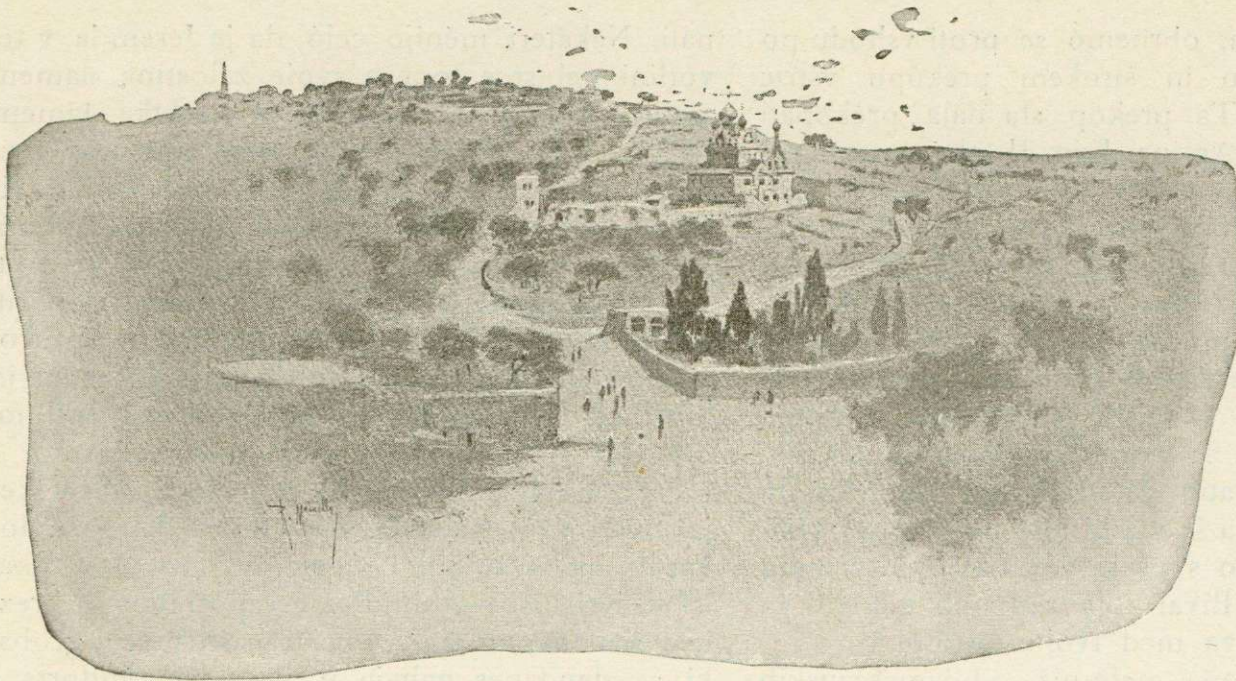
pod vrati na precēj strmi cesti kažejo Frančiškani bel kamen, kjer je bil kamenan prvi mučenec, hrabri sv. Štefan, med tem ko hočejo dominikanci ta dogodek pripeti svoji novosezidani cerkvi

svetega Štefana zunaj damaščanskih vrat.

Za kakih 60 metrov odtodi pridemo do mostiča, ki vodi čez Kedronsko suho strugo. Na mostu se ti odpira najlepši razgled po kedronski ali jozafatski dolini. Gorenji

Pripravljene na pot.

Oljska gora v jutranjem mraku.

severni del je še precèj širok in nekoliko raven, posejan s častitljivimi oljkami, dolnji del pa se zožuje in izgublja v globoki zarezi. Cela dolina je 200 metrov široka (v zgornjem delu) in štiri kilometre dolga.

Blizu mosta zagledamo žalostne prikazni, ki nam vzbujajo grozo in usmiljenje. Kot živi mrlički se neke postave opletajo k nam s spačenim grdobnim obrazom, s krmežljivimi očmi, stegujoč k nam suho dlan brez prstov in stakajoč z zamolklim glasom. Drugi trop istih bednih podob žedi ob zidu ceste, imajoč pred seboj plehasto skledčico za milodare. Kdo so ti nesrečneži? To so žrtve nalezljive, dedne in neozdravljive bolezni, to so gobavi, izvrzek človeške družbe. Kakor nekda v starem zakonu, tako jih tudi dandane šteje sveta dežela kakih 400—500. Strup bolezni jim poprijemlje ud za udom, najprej grlo, da jim glas zamolkne in potem zamrje, nato pljuča in želodec, dokler nazadnje jetika ali vodenica ne privede rešilne smrti. Semtertje pa se bolezen obrne drugače. Snov bolezni udari na zunaj in celo teló od nog do glave se zalije z ostudnimi, smrdečimi gobami. Bolezen se sicer ustavi, a smrt nikakor. Večkrat živé te vrste gobavcev še 10—20 let. Telesni gnilobi in otrpnelosti se pridruži tudi duševna. Ker je ločen od človeške družbe kot nečist, nalezljiv in neozdravljiv, uda se gobavec otožnosti in obupu; boljši in plemenitejši čuti mu otrpnejo in mesto njih zavlada v njem nižje poželenje. Ozirajoč se na te žalostne, v srce se smileče postave in poslušajoč njih stok, sem se spomnil Joba in razumel njegove pesniško izražene a resnične tožbe.

Šele v novejšem času so jeli skrbeti za te nesrečneže. Turška vlada je sezidala v spodnji

kedronski dolini blizu sela Siluan hišo za 40 gobavih, a brez hišne priprave in postrežbe — prav po turško. Bolje skrbé zanje protestantje, ki so jim l. 1867. blizu Jeruzalema sezidali lepo in čedno zavetišče, 'Jesus-hilfe' imenovano, kamor menda sprejemljejo gobave brez razlo-

čka spola, vere in národnosti. — Ta bolezen bi se dala udušiti, ko bi se gobavci ne ženili in otrok ne rodili; vsi otroci jo namreč podedovajo. Seveda orientalskim gobavcem je bolj všeč ciganska prostost, kakor sreča in zdravje potomcev. Zato se ne dadó radi ukleniti v kako zavetišče ali zavod. Vrzimo nesrečnim prosjakom turški drobiž, kar ga imamo, in nekaj jestvil ter idimo naprej.

Prepeljavši se čez kedronski mostič, pustimo na levi podzemeljsko cerkev Marijinega groba ter se vspnemo poleg prijaznega getsemanskega vrta navzgor, ob pobočju Oljske gore. Tik ob cesti na desni se odpira grobno polje, nasejano z judovskimi grobnimi spominiki, nagibajoče se proti kedronski dolini. Nad nami ob levi pa se vzdiguje staroslavna Oljska gora, noseča ob svojem hrbtu v slikovitem neredu cerkve in kapele, samostane in stolpe različnih časov, ver in zlogov, preorana s stezami in ograjami, poleg katerih samotari jedino tu rastoče drevo, pepelnasta oljka. Kakih osem minut se vozimo počasi navzgor vštric svetega mesta ter, prispevši do prelaza med Oljsko goro in goro pohujševanja (Batu el-Haua), zavijemo jo proti vshodu. Cesta se začne sedaj vijugati. Sredi prvega ovinka kažejo kraj, kjer je Kristus nekaj dnij pred svojo smrtjo gredoč v Jeruzalem preklel nerodovitno drevo, simbol trdovratnega judovskega národa, ki ni hotel vsprejeti njegovega nauka in zveličanja. Vendar dokazano ni še, da bi Kristus po tej cesti ali poti hodil v Jeruzalem, ker je vodila iz Betanije še druga pot, namreč čez Oljsko goro.

(Dalje.)

Književnost.

Slovansko jezikoslovje.

Archiv für slavische Philologie. XVII. Bd. 3. u. 4. Heft 1894. — Ta zvezek tega znamenitega zbornika, ki prinaša vedno mnogo zanimivega gradiva iz področja slovanske filologije, navajamo zlasti zaradi pozneje omenjene razprave pok. Oblaka. Vsebina zvezka je ta-le: Olaf Broch: „Zum Kleinrussischen in Ungarn“; V. Istrin: Beiträge zur griech.-slav. Chronographie“; V. Oblak pa nadaljuje in končuje svojo razpravo: „Einige Capitel aus der bulgarischen Grammatik.“ Tu utrjuje macedonsko hipotezo za staro-slovenščino. O. se je oziral tudi večkrat na slovenščino, zatorej omenjam dotične točke. O. piše svojo razpravo dostavljajoč in kritikujoč A. Kaline „Studyja nad historyjã jęzýka bulgarskiego“, delo, ki je nekaka historična gramatika, ki pa ne more biti popolno, ker pisatelj ni mogel uporabljati važnih, šele pozneje objavljenih doneskov. O. razpravlja o najzanimivejših odlomkih bolg. glaso- in oblikoslovja. Glavna zasluga Kaline je, da se ni oziral samo na današnje dialektične posebnosti, temveč je zasledoval tudi srednjobolgarske spominike. Čudno je, da je Kalina, spoznavši staroslovenščino za macedonsko narečje, ostal pri srednje-bolg. spominikih in ni uporabil tudi panonskih in staroslov. spominikov. — Najprej govori o ostankih, zamenjavi in nadomeščanju nosnikov. Rinezem se nahaja samo v zaprtih zlogih; raztreseni primeri rinezma v bolg. so omejeni na *ę*. V tem soglaša slovensko narečje Ziljske doline, kjer se govori večkrat *en*, za *ę* pa stoji vedno le *o*. Prehod *ę* v *ę* v končnih zlogih se je zvršil, ko sta se oba izgovarjala še nazalno, sicer bi enakosti oddaljenih narečij ne mogli razložiti, ker se v nekaterih *a* nikdar ne premeni v *e*, assimilacija, *o* v *e* pa je na vsak način starejša kakor pogin nosnikov; zakaj *o* je pozneje za mehкими soglasniki izpodrinil *e*. Nič drugega kakor jednak rezultat s tem bolg. prehodom ima *e* za *ę* za mehкими soglasniki v nekaterih slov. narečjih n. pr. v Poljanah (Gorenjsko) 3. plur. delaje, pišeje — ali v cirkniskem narečju 3. plur. prideje, daje; acc. sing. hiše, duše (Archiv. VII 575). — Z ozirom na *jat* deli O. bolg. narečja v tri skupine. K tretji skupini, ki ima za *ѣ* le *ja* (*ea*), pripadajo pred vsem narečja vstočno od Soluna, kar je za določitev domovine staroslovenščine prav važno. Podobna glasovna prememba, po kateri je v bolg. prešel *ѣ* v *a*, se je zvršila v novejšem času v nekaterih slovenskih narečjih: v ribniškem narečju se govori za vsak *ѣ*, izvzemši *ѣ* v zvezi z *j*, — *aj*, *ai* za starejši *ej*; isto nahajamo v nekaterih jugo-vstočnih štaj nar., kjer je prešel vsak dolgi *e*, naj si je odgovarjal *ѣ*, *ѣ*, *e*, ali *ѣ*-u, v *aj*, v nekaterih narečjih sliši se še *äj*, v junskem narečju pa stoji pod nekimi

pogoji za *ѣ* — *ja*, *jä*, kakor v nekaterih bolgarskih narečjih. — Samoglasnik *a* se slabi v *ѣ* večinoma v zvezi z *r*, prešel je torej *ra* v *ѣ*; podobno oslavljenje se nahaja tudi v slovenščini: *rě*, *ri*, *ru* preide v *ѣ* v času, ko ti samoglasniki v drugi zvezi še niso oslaveli do *ѣ*-a.

Oslavljenje *a* v *ѣ* se vrši le v nenaglašeni zlogih, ki so v bolgarščini v tem slučaju tudi kratki. To je razloček proti slovenščini, na katero se sklicuje Kalina po krivici; zakaj v slovenščini je jedini pogoj za oslavljenje, da je zlog kratek brez ozira na naglas. Spontanega oslavljenja *a* v *ѣ* v slov. skoro nimamo, v primerih Mikl. „Vrgl. Gram.“ I² 321 *e* ne znači *ѣ*-a, temveč je *e*, le *i*, *y*, *ě*, *u*, v nekaterih koroških narečjih tudi *o*, preidejo v slovenščini v *ѣ*; *ѣ* za kratki in nenaglašeni *a* ima le ziljsko narečje. Dolgi *a* se je razvil v mnogih krajih v *a^o*, ki stoji med *a* in *o*, ali pa direktno v *o*, oboje v nekaterih čakavskih, prvo tudi v slov.-junskem narečju, in tak *o* za nekdanji dolgi *a* se nahaja tudi v bolgarskem narečju. Kot paralela za oslavljenje *a* v *e* v bolgarskem jeziku lahko služi slovenščina, kjer je začetek preglasa bil nekdanji daleč razširjen; zakaj *jes*, *jest* (*ego*) imajo mnoga narečja. — Kakor češčina in slovenščina imajo nekatera redka bolgarska narečja tudi preglas tautosillabičnega *aj* v *ej*, pa le v nenaglašeni zlogih, kar se zлага z večino slov. nar., kjer prehaja tudi nenaglašeni tautosillabični *aj* v *ej*. Te preglas pa je v bolgarščini, češčini in slovenščini mlajši kakor prvi. — Nato govori Oblak o vokalih *o* in *e*. Pri oslavljenju *e*-a v *ѣ* so vplivali sonanti *l*, *r*, *n*. Kar se tiče *a* za *e*, méni Oblak, da se je morda *e* oslabil najprej v *ѣ*, in ta je potem po sekundarni vokalizaciji prešel v *a*. Tudi v slovenskih narečjih je oblika *adъn*, *an* jako razširjena (že iz XVI. stoletja se lahko dokaže) in sicer ravno v tistih narečjih, ki v dolgih zlogih nadomeščajo *ѣ* z *a*, a spontanega oslavljenja *e* v *ѣ* nimajo. Ruski *odin* je stara dubleta za *edinъ* drugih slovanskih jezikov, in mislilo bi se lahko, da je v slovenščini in bolgarščini *adin* neka tretja glasovna stopinja (Lautstufe). V slovanskih jezikih imamo sicer le dve glasovni stopinji ali *e* in *o* (*jedva*, *odva*) ali *o* in *a* (*zorja*, *zarja*). *ѣdnó* v bolgarščini bi bilo torej nastalo iz *adnó*, in res se nahaja nekaj takih primerov za *a=ѣ* v dotičnih bolgarskih narečjih.

Taka razlaga tega *a* je pa jako problematična, ker imamo v slovanskih jezikih dosti slučajev prehoda *e* v *a*, pred vsem v slovenščini, kjer se nahaja *na* za *ne* sam in v zloženkah v nekaterih zapadnih narečjih, v koroških narečjih je pa *a* za *e* še bolj razširjen. — Temu sledé vokali *i*, *y*, *u*. O polglasnikih *ѣ* in *ѣ* je razpravljaj Oblak v Arch. XVI., str. 154 nasl., in zato omenja sedaj le

glavne napake Kaline, potem pa sledi odlomek o zlogotvornem *l* in *r*. V Reznu je prešel zlogotv. *l* kakor v slovenščini in maloruščini v *ow*. Izgovor zlogotv. *r*-a ni v vseh bolgarskih narečjih enak; v nekaterih narečjih je sličen onemu nekaterih slov. narečij. Daljša usoda zlogotvornega *r*-a in *l*-a je v bolgarskem nar. različna; opazujemo lahko iste prikazni kakor v slovenščini in v velikem delu srbohrv. Zlogotv. *r* ostane, pred *l* se je razvil novi polglasnik, ki je v zapadnih nar. slično slovenskemu radi *l*-a prešel v *o* (rekol). Ker je bil v skupini *čr* izgovor neroden, prešel je *čr* v *cr* ali pa se je *č* ohranil in izgovor s tem olajšal, da je nastalo *čer* in analožno iz *žl* — *žel*. Ta *e* seveda ni namestnik polglasnika. Paralelo imamo v slov., kjer je iz *čre* nastalo *če* ali *čere* (*čež* m. *črež*; dandanes pišemo pač zopet *črež*). — Z ozirom na refleks praslovanskih skupin *tj* in *dj* razločujemo v bolgarščini tri dijalektične skupine; *šč* sega južno do solunske okolice. Opazuje se pa v macedonskem narečju, da pri *šč* izginjuje *č*, torej nam. *ščo* — *šo*; paralela je v zapadnem slov. narečju, ki spremeni vsak *šč* v *š*. Staroslovenščina je bila, kolikor se poštevejajo namreč macedonska narečja, z ozirom na *št* in *žd* (za *tj* in *dj*) skrajnje južno narečje, v neposredni bližini Soluna. — Zjednačenje staroslovenščine s katerimkoli macedonskim narečjem v jezikovnem oziru ovira njihov različni značaj gledé na epentetični *l*. Čista staroslovenščina IX. stoletja je imela v vsem obsegu epent. *l*. Današnja bolgarska narečja ga ne poznajo. Osamljeni primeri so se urinili iz srbščine. Bolgarščina pa ni bila vedno brez epent. *l*-a. Ko se je staroslovenščina povzdignila v cerkveni jezik, bil je epent. *l* še ohranjen, v XI. stol. pa, iz katerega imamo spominike, bilo je v bolgarskem in macedonskem narečju prejšnje stanje že precéj premenjeno. Izginjanje epent. *l* ni zgolj glasovni proces, kakor prehod *l*-a v *j* v slovenskem beneškem narečju, temveč je rezultat morfološkega zjednačenja. Tudi v slov. junskem narečju je epent. *l* izginil v vseh glagolskih oblikah, dasi tukaj *l* ne preide v *j*; ne govori se samo *povabjen*, *oblubjen*, temveč tudi *po'rapjen* (*z* je zaznamovan izpad guturala, ki se tu ne izgovarja), *rapje*; pri samostalnikih pa se je epent. *l* ohranil: *rapla*. Precejšna razlika takozvanih panonskih spominikov gledé na epent. *l* je deloma dialektično utemeljena. (Konec.)

Sonder-Abdruck. Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. XVIII. B. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. Nekrolog. Dr. V a t r o s l a v O b l a k. Na petih stranéh nam podaje slavni urednik „Archiva“ jako prisrčen, dejal bi, z očetovsko ljubeznijo pisan nekrolog, posvečen rajnemu Oblaku. Kar je umevno ob sebi, Jagić označuje zlasti razmerje Oblakovo do njega samega, kaže pa tudi dovolj pokojnikovo delo-

vanje in teženje, nade, katere je vzbujal, in podaje še kratke črtice pokojnikovega kratkega življenja. Spisu je pridejana slika, kakoršno smo objavili tudi mi. — Tako je v „Archiv“ neizbrisljivo zarisan spominik slavnega pokojnika, čegar zgodnja smrt je nezgoda za njega samega, pa tudi za njegov narod. — Ob koncu izraža pisatelj Jagić željo, da bi se pokojniku postavil skromen grobni spominik. Doneske sprejema uredništvo pa tudi založništvo „Archiva“.

Glagolica v Selcih.

(Konec.)

2. Liber mortuorum je bil vezan v 4° pergamen; tako imamo dva lista, na katerih so zapisana razna blagoslovila. Ta rokopis je še mlajši nego prvi. Oblike n. pr. „primisi“ kažejo na ikavski vpliv. To ni nič čudnega, saj je bila vshodnja in srednja Istra središče glagoljašem.¹⁾ In tam se stari jat dosledno izgovarja za *i*.

3. Liber baptizatorum je bil vezan v iste oblike pergamen kakor preje omenjeni liber mortuorum. Rokopis je vidno starejši od poprejšnjega, jako razdrapan. Jedna molitev, ki se dá s trudom prebrati, kaže, da je v rokopisu sveta maša za dan sv. Barnabe (dné 11. junija).

4. Urbarium sti Thomae je bil vezan v star latinski popisan pergamen, kateremu je knjigovez samo v koliker je bil prekratek, pridejal glagolski pergamenov odrezek. Tudi ta odrezek je del misala. Na njem se nahaja oddelek svete maše za praznik svetega „Timotêê, Ipolita in Šimforijana“ (dné 22. avgusta).

Jezikovno važni niso ti rokopisi, pač pa je znamenito, da se v dolini, ki je imela svoje gospodarje v bavarskem Frajzingu, dobé stari glagolski spominiki.

Resnici ne škodi nobena stvar bolj, nego jalove podmene, katerim je srce oče, domišljija pa mati. To pa smemo pač z gotovostjo sklepati, da je imela svoj čas tudi kranjska dežela svoje glagoljaše. Brez dvojbe je glagoljanje dedščina iz časov svetega Cirila in Metoda. Čim več starih spominikov v tem oziru najdemo v svoji ožji domovini, tem lože nam bo spoznati pota, po katerih smo jo prejeli, ohranjevali in naposled izgubili.

J. Sovran.

¹⁾ Prim. Dr. V. Jagić. Glagolitica. Wien 1890. Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil. hist. Classe Band XXXVIII. — Jagić navaja ondi J. Pastrića, drja modroslovja in bogoslovja in profesorja dogmatičnega in polemičnega bogoslovja pri propagandi v Rimu, l. 1688. pričeti zapisnik onih krajev, kjer se je tedaj še glagolski maševalo. Zapisnik je pisan „in gratiam, decus, utilitatem tum nationis illyricae in Dalmatia, tum quoque cleri Glagolitarum.“ Največ krajev v zapisniku je iz vshodnje in srednje Istre; s Kranjskega Pastrić ne omenja nobenega kraja več.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Druga osnovna zmeta v rimskem pravu je s prvo v zvezi. Oče je imel preveliko oblast v svoji družini. Sužnji, mladoletni otroci in žena so mu morali biti brezpogojno podložni v vseh ozirih. V svoji rodbini je bil hišni gospodar pravi samosilnik, proti čegar naredbam ni smelo biti ugovora. Določeval je, ali naj narodivši se mu otroci živé ali ne, doraslim ukazoval, kako in kje naj vstopijo v zakon, kakšen poklic naj si izberó i. t. d. Žena je bila torej po zakonu v družbinskem življenju brez pomena. Izobraženi Rimljani in pred njimi še Grki so se sramovali tihega, skromnega življenja v domači rodbini. Žene se niso smele baviti z znanstvom in umetelnostjo, še manj seveda z javnim življenjem, in so tako osamljene hirale v svojem ženskem oddelku. Njihovi možje so pa pohajkovali po mestu in iskali zabave pri — heterah.

S tem pa seveda nečemo trditi, da ni bilo nobene izjeme v tem oziru. Vsi poznamo imena blagih žen, ki so z razboritim junaštvom posegale v usodo svoje domovine. A take izjeme ne izpreminjajo pravila in ne zavračajo naše trditve, da je rimsko pravo preveč dovoljevalo očetni oblasti.

Vzrok temu je ta, da je država vse in posamnik nič. Človeška osebnost se ni priznavala in poštevala. Zato se pa tudi niso čvale in branile pravice, ki ji pripadajo. Najgorje vidimo to v suženjstvu. Sužnji so bili domačemu življenju to, kar državljani sploh državi, golo sredstvo v dosego namena. Lasjé se nam ježé, ko beremo, kako divje-kruto so ravnali nekateri gospodarji s svojimi sužnji, kako so jih klali, metali ribam za hrano. A najhujše je, da so po duhu svojih pravnih pojmov priznavali takemu ravnanju zakonito pravico tudi izobraženi modroslovci in sloveči pravniki. Posamnega človeka osebnost ni nič veljala. Bila je samo v državi in v družini.

Prav tako sodi tudi socijalna demokracija. Posamnik ni zase nič, izgublja se v družbi. Od družbe je odvisno vsakega človeka naziranje o veri, pravosti in pravu. Vse njegovo duševno življenje je le posledica njegovih gospodarskih razmer.

Odtod pa izvira tudi tista nesmiselna trditev, da se bo vsakemu posamezniku zboljšalo gmotno in duševno življenje, ako se zboljšajo gospodarske razmere. To se ima vršiti po tej trditvi nujno, brezpogojno. Ko zavladajo take gospodarske razmere v družbi, kakoršne hoče socijalna demokracija, t. j. ko se odpravi zasebna

last proizvodnih sredstev, ko vzame družba sama v roko vse proizvodnje in razpečavanje blaga, ko se izbriše zadnji sled verskega naziranja, potem ne bo nobenega berača, nobenega norca, pa tudi nobenega hudodelnika več! Vse gmotne in duševne hibe se bodo odstranile same po sebi.

To je gotovo nad vse drzno prerokovanje; vsakomur, kdor količkaj pozna človeško naravo, mora se zdeti sanjarsko in bedasto.

Prezira se v takem modrovanju temeljna resnica vsega družboslovja, katero smo tudi mi v svojih pomenkih že večkrat poudarjali, da je namreč človek središče družbi. Družabno življenje — družine, národi, države, človeštvo je pač potrebno, da si ohrani in izpolni svojega telesa in duha zmožnosti in sile, toda vse te družbe se morajo nanašati nanj. Človek s svojo osebnostjo mora ostati težišče vsemu družabnemu gibanju; njegova narava mora biti merilo vsem pojavom tega gibanja.

Rimsko pravo je v svojih načelih, ki so v svojih posledicah tako duhovito uporabljeno, samo pokazalo to resnico. Nam, se zdi, da se je to zgodilo po tajnem, neumovanem nazoru človeške narave same. Prav tisto rimsko pravo, ki je v svojih državno-pravnih trditvah postavilo državo za merilo vse dobrote in pravičnosti, ki je rodbinskemu očetu dajalo neomejeno oblast nad sužnji, otroki in ženo, rešilo je na drugi strani načelo — najgorjega individualizma. V lastninskem vprašanju je prisojalo rimsko pravo lastniku brezpogojne pravice.

Tu smo pri tretji osnovni zmoti rimskega prava. Po njegovih načelih je bil lastnik neomejeni gospodar svojih stvari. Ž njimi je lahko počel, kar je hotel. Odgovoren ni bil za svoje delovanje nikomur.

V teh črticah smo že na kratko dokazali, kako izvira lastninska pravica iz bistva človeške narave in kako krivično je boriti se proti njej. Na tem mestu pa poudarjamo, da ima lastninska pravica tudi svoje meje in da je neomejenost v tem oziru prav tako škodljiva, kakor neomejenost gledé na oblast. Neomejena oblast je trinoštvo, ki rodi politične prekucije, neomejena lastninska pravica pa poganja — družabne revolucije, ki so često hujše od prvih.

Po načelih krščanskega modroslovja je mogoča lastninska pravica samo v družbi. Brez družabnega življenja ni lastninske pravice in zato je ta pravica le v prenesenem, drugem pomenu del naravnega prava. Kakor je delo neko družabno leno (Lehen) in je potemtakem vsak delavec nekak uradnik v družbi, ki ji pro-

izvaja s svojimi silami stvari, potrebne za življenje in izpopolnjevanje, tako je tudi iz dela izvirajoča lastninska pravica družabno leno in nobeden je ne sme tako zvrševati, da bi bila družbi v škodo. Tudi rimsko pravo priznava v tem zmislu to načelo, da kaznuje tiste, ki si očitno krivičnim putem hočejo prilastiti kako stvar. Obsoja in kaznuje goljufijo in tatvino, zahteva pravičnost pri pogodbah, pazi na dano besedo, toda vse to je še mnogo premalo. Že pri pridobivanju lastninske pravice je mogočih sto in sto stranskih potov, ki so po svojem bistvu tudi goljufni in krivični, ki se pa ne opažajo tako naravnost. Z zvijačnim tekmovanjem si jih je mnogo pridobilo milijone v stari dōbi rimskega cesarstva in v naši. Zato jih ni nihče prijel, pač pa so tedaj in sedaj zlezli vsled tega na najvišja mesta.

Sebični prokuratorji po rimskih pokrajinah so si nagrabili denarja in častij v izobilju. V današnjih dneh se kosajo z njimi v podobni posvetni sreči borzni baronje, viteški bankirji itd.

Krščansko načelo obsoja vsako krivico in trdi, da se nihče ne more imenovati lastnik kake stvari, katero si je pridobil s kakim goljufnim dejanjem. Krivica se ne zastara in če bi tudi krivičniku svet obesil vse možne re-dove na prsi.

Toda ne samo pridobivanje, marveč tudi zvrševanje lastninske pravice je in mora biti omejeno. Neomejeni, pravi lastnik vseh stvari je samo Bog; človek je le oskrbnik božji, in ko zvršuje to, kar imenujemo lastninsko pravico, mora paziti, da ne pride v nasprotje s pravim lastnikom. Imetje sme sicer upravljati v svojo korist, a ne brezmejno. Vezati ga mora vez prave ljubezni z ljudmi, ki so istotako ustvarjeni po božji podobi, kakor je sam, ki so istotako odrešeni, kakor je sam, ki bodo istotako morali dajati odgovor od svojega hiševanja, kakor sam. Pravičnost ne zahteva komunizma, marveč ga obsoja, ker po nji pripada vsakomur, kar je njegovoga. Pač pa mora vladati po zdrave pameti in po krščanskega pravoslovja naukih — komunizem ljubezni.

Družba mora biti tako osnovana, da ne nasprotuje temu vzvišenemu komunizmu. Sicer se ne more imenovati urejena. Gnile so tedaj vse tiste družbe, ki podpirajo ali celó branijo strasti, katere razdirajo komunizem ljubezni, a jih ne zavirajo in ne omejujejo. Družba ne sme dajati potuhe slabostim, ki tlé v človeški naravi, marveč mora po svojih močeh delovati, da se oblaži slabo nagnenje in da se krepé dobre lastnosti.

V tem oziru moramo torej obsojati vsa tista načela, po katerih se odpira neomejeno polje

človeški sebičnosti. Nebrzdana sloboda, katero priznavajo novodōbne države kmetu, obrtnemu stanu, špekulantom itd., je največja škoda za red v družbi.

Vsled te neopravičene slobode je najpreje zemljišče izgubilo svojo vrednost. Razkosane kmetije, obložene z dolgovi so posledica kmetiški slobodi; propadajoči mali obrtni stan govori proti njej; milijoni nemaničev, ki si po tvornicah brez pravic in brez upanja služijo ubožni kruhek, jo preklinjajo. Vsled te slobode vlada divje tekmovanje, grda konkurenca med nami, in ljudje, ki bi morali živeti bratovsko med seboj, uničujejo se drug drugega, izpodrivajo in bíjejo med seboj gospodarski boj na življenje in smrt.

Jasno je, da morajo v takem boju propadati nižji stanovi. Manj zvitosti, manj izkušnje, manj izobrazbe imajo in zato tudi manj moči. Na maloštevilnih točkah se skupljajo milijoni, večini zmanjkuje kruha in soli.

Družba pa, ki je proglasila načelo slobode, ne vé si kam pomagati. Malone nema priča je temu boju. Saj ne more in, če hoče biti dosledna, niti ne sme posegati vmes in ne sme zvrševati svoje najvišje dolžnosti, namreč braniti slabjšega proti močnejšemu krivičniku, čuvati pravico vsakateremu, varovati delu pravični zaslužek.

Ali je potemtakem čudno, če se širi socialna demokracija? Ali ni umljivo, da se nižji stanovi zbirajo in prisegajo maščevanje vsej družbi.

Načelo rimskega prava o neomejeni lastninski pravici štejem torej po vsej pravici med vzroke socialističnega gibanja. Ko smo govorili o rimski zmoti gledé na oblast, smo poudarjali, kako grozne posledice ima zloraba oblasti. Oblasti čast, a tiranstvu boj! Isto velja tudi o lastninski pravici. Sveta dolžnost vsakega poštenjaka je, da brani opravičeno lastninsko pravo, a prav tako naša sveta dolžnost in v naših dneh potrebnejša, nego prva, je, boriti se proti zlorabi lastninske pravice.

Nekateri sodijo, da vsaka krepkejša beseda, n. pr. proti kapitalizmu, že diši po socialni demokraciji. To je popolnoma napačno. Pravica velja na zgoraj in na zdolaj. In če vidimo, da je krivična raba oblasti in lastninske pravice zatosila kalí divjega viharja med ljudstvo, potem moramo preje odstraniti vzroke in potem šele pričakovati, da se poleže vihar. Videli smo pa, da načela rimskega prava, ki so ustanovljena v skoraj v vseh sedanjih državah, osnovno podpirajo revolucijsko gibanje ljudstva. Zato sodimo sami, kaj nam je storiti! (Dalje.)